

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Historie

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Štěpánka Petričáková

Císařský dvorní hřebčín v Kladrubech nad Labem v rudolfínské době

Imperial Stud Farm in Kladruby nad Labem During The Rudolph's II. Era

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jaroslavě Hausenblasové, Ph.D. za odborné vedení mé práce a cenné připomínky k ní. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Zuzaně Vlasákové za její odkazy na archivní prameny a Mgr. Sylvě Dobalové, Ph.D. za poznámky a podněty uměleckohistorické povahy. Na závěr bych chtěla také poděkovat Ing. Lence Gotthardové, CSc. a zaměstnancům Národního archivu za vstřícný přístup.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. května 2021

Podpis:

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá analýzou chovu koní během vlády Rudolfa II. (1576–1612) v kladrubské oboře. Práce je rozdělena do tří tematických celků. První část se zabývá ušlechtilými renesančními plemeny koní v evropském prostoru, jejich výcvikem a péčí o ně. Druhá část je věnována tradici chovu koní v Kladrubech nad Labem.

Hlavním tématem této práce je výzkum hřebčína v Kladrubech n. L. v rudolfínské době, jeho popis, funkce a organizační struktura. Poslední část je zaměřena na vymezení vztahu Rudolfa II. ke koním.

Cílem této práce je vystihnout důvody vedoucí k povýšení hřebčína v Kladrubech n. L. za Rudolfa II. na dvorní hřebčín a definovat důsledky tohoto činu.

Klíčová slova

Kladruby nad Labem, hřebčín, Rudolf II., koně, chov koní, renesance

Abstract

The bachelor thesis analyses horse-breeding during the reign of Rudolph II. (1576–1612) in the horse park in Kladruby and Labem. The thesis is divided into three thematic parts. The first part deals with noble renaissance breeds of horses in Europe, their training and care of them. The second part is devoted to the tradition of horse-breeding in Kladruby and Labem.

The main topic of this thesis is the research of the stud farm in Kladruby n. L. in the Rudolph's II. era, its description, function and organizational structure. In the last part there is a place for describing the relationship of Rudolf II. to horses.

The aim of this thesis is to describe Rudolf II.'s reasons for promoting the stud farm Kladruby nad Labem into the imperial court stud farm and define the consequences of this act.

Key words

Kladruby nad Labem, stud farm, Rudolph II., horses, horse-breeding, renaissance

OBSAH

1	ÚVOD.....	7
2	RENASANČNÍ UŠLECHTILÁ PLEMENA KONÍ V EVROPSKÉM PROSTORU	12
2.1	VÝCVIK UŠLECHTILÝCH KONÍ.....	13
2.2	PÉČE O KONĚ	16
2.3	ZAKLÁDÁNÍ HŘEBČÍNŮ V ZEMÍCH HABSBUŘSKÉ MONARCHIE OD FERDINANDA I. PO JOSEFA II.....	18
3	VÝVOJ CHOVU KONÍ V KLADRUBSKÉ OBOŘE DO ROKU 1579	22
3.1	NEJSTARŠÍ OSÍDLENÍ.....	22
3.2	PERNŠTEJNOVÉ A ZALOŽENÍ KLADRUBSKÉ OBORY	23
3.3	PARDUBICKÉ PANSTVÍ ZA VLÁDY FERDINANDA I. A MAXMILIÁNA II.	24
4	CÍSAŘSKÝ DVORNÍ HŘEBČÍN V RUDOLFÍNSKÉ DOBĚ.....	26
4.1	ORGANIZAČNÍ STRUKTURA	27
4.2	VÝSTAVBA HŘEBČÍNA	30
4.3	STÁDO Z MÖNCHHOFU	30
4.4	VÝVOJ CHOVU KONÍ V KLADRUBECH PO SKONČENÍ VLÁDY RUDOLFA II.	33
5	RUDOLF II. A KONĚ	34
5.1	DVORNÍ STÁJE NA PRAŽSKÉM HRADĚ	35
5.2	KONĚ U CÍSAŘSKÉHO DVORA RUDOLFA II. V PRAZE.....	36
5.3	KONĚ V DÍLECH RUDOLFÍNSKÝCH UMĚLCŮ	37
6	ZÁVĚR.....	39
7	PRAMENY A LITERATURA.....	40
8	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	45
9	SEZNAM OBRÁZKŮ:	45
10	SEZNAM PŘÍLOH	46

Seznam použitých zkratk

NA Národní archiv

NPÚ Národní památkový ústav

SM Stará manipulace

SOA Státní oblastní archiv

1 Úvod

Úloha koně v období novověku byla velmi významná. Oproti předcházející historické epoše se ale objevily určité změny v jeho chovu. Považuji proto za důležité zabývat se těmito změnami, které se projeví především v organizační struktuře hřebčínů, kde byli koně odchováni, a v racionalizaci jejich šlechtění. Dále se nové přístupy objevily ve výcviku koní, které byly zaváděny za účelem vycvičit zvířata k naprosté spolehlivosti. Hlavním cílem výcviku bylo vychovat vhodné společníky nejen do bitev, ale i pro ceremoniály, v jejichž rámci byla důležitá reprezentace. Důležitou složkou chovu koní byla dobrá plemenná základna, která byla obohacována vhodnými plemeny k výše uvedeným účelům. V průběhu 16. století můžeme vidět silný španělský vliv, jenž se projevoval pravidelným dovozem španělských koní.¹

Jako předmět zkoumání jsem si zvolila hřebčín v Kladrubech nad Labem v rudolfínské době, kde se rovněž uplatňovaly nové šlechtitelské postupy. V tomto bodě je nutno poznamenat, že se změny promítly nejen v zemském chovu, ale i v mnohých hřebčíněch, které byly majetkem šlechty.² Nové metody a přístupy směřovaly především z Itálie, kde došlo k rychlému vývoji jezdeckého umění, které se dále šířilo do všech částí Evropy.

V úvodu bych chtěla v první řadě vysvětlit, proč je v průběhu této práce používán výraz dvorní hřebčín a nikoli obora, jak je nazýván v česky i německy psaných pramenech. Slovo hřebčín v dnešním slova smyslu označuje instituci, která se věnuje chovu koní. Naproti tomu termín obora dnes evokuje výraz pro volný chov především vysoké zvěře. V období novověku se začalo ustupovat od polodivokého odchováání koní v oborách a přecházelo se k ustájení zvířat v maštálích. Německý výraz pro označení obory *Gestütgarten* je jazykově velmi příbuzný k dnes používanému německému výrazu pro hřebčín *Gestüt*.

V této práci je pojmenován hřebčín v Kladrubech n. L. jako dvorní. Ačkoli se toto označení nevyskytuje v česky ani v německy psaných pramenech z rudolfínské doby, přesto se jedná o označení, které přesně vystihuje funkci tohoto hřebčína.

V německy psaných pramenech je hlavní štolba daného hřebčína označován pouze jako *Gestütmeister*. Naproti tomu v česky psaných pramenech najdeme spoustu obdob této

---

¹O dovozu španělských koní viz STIEGLECKER, Maria: „Was ich eingethan und erkhaufft, wille ich mit erster gelegenheit überschickhen.“ Zum Gütertransfer von Spanien an den Kaiserhof. In: EDELMAYER, Friedrich (ed.): *Hispania-Austria 2., die Epoche Philipps II. (1556–1598)*. Wien 1999, s. 225–244.

² Chovu koní v hřebčíněch vlastněných šlechtou se tato práce nevěnuje.

titulatury. Počeštělé tvary německého označení tohoto povolání byly například kšítmistr či gšítmistr.³

V rámci této práce je používán výraz hřebčínský, protože jej považuji za nejvhodnější českou obdobu odpovídající původnímu německému výrazu. Použití českého slovního spojení správce hřebčina by v tomto případě nebylo korektní, neboť v 1. pol. 18. století byla proměněna úřednická titulatura. Kromě *Gestütmeistra* byl v hřebčinu zaměstnán také *Gestütwalter*, který byl správcem hřebčina.⁴

Označení hřebčínský také zřetelně odkazuje k českému výrazu hřebčín. V českém jazyce došlo k etymologickému vývoji slova hřebčín od slova hříbě. I v současné době se v hipologické terminologii používá výraz ohřebit (tj. porodit hříbě). V novověku se pro koně obecně užívalo výrazu *herky* a pro hřebce *pušťáci*. Tyto výrazy se v současné terminologii již nepoužívají. Naproti tomu pro klisny⁵ a hříbata jsou dodnes zachována stejná pojmenování.

Tato práce je z hlediska přehlednosti soustředěna do tří okruhů témat. První okruh je zaměřen především na chov koní v raném novověku a jejich využití u dvora. Druhý okruh je věnován vývoji chovu koní v kladrubské oboře se zvláštním zřetelem na rudolfínskou dobu a v rámci třetího okruhu je analyzován vztah Rudolfa II. ke koním.

Cílem této práce je zjistit, jaká byla role ušlechtilých plemen koní v novověku, jakým způsobem a k jakým účelům byli cvičeni. Dalším cílem je analyzovat, jak vypadal hřebčín v Kladrubech n. L. v rudolfínské době, a jaké byly předpoklady pro jeho založení.

V historiografii je téma hřebčina v Kladrubech n. L. zpracováno spíše pro pozdější období, a to především pro dobu Karla VI. ve které došlo k vzrůstu prestiže zemského chovu koní.⁶ V rámci komplexnějších prací týkajících se kladrubského hřebčina je rudolfínská doba zpravidla popsána jen velmi stručně.

Dějiny kladrubského hřebčina jsou například zpracovány v rámci trilogie *Kronika kladrubská* sepsané Jiřím Hájkem a editované Ing. Lenkou Gotthardovou, CSc. Jedná se o velmi čtivé a kvalitně zpracované dílo, které je srozumitelné i pro ne odbornou veřejnost.

---

³Ve zprávě o plánovaném přihnání stáda z Mönchhofu se nachází více počeštělý výraz kopytmistr pro hlavního štolbu hřebčina v Kladrubech n. L. – viz NA, Praha, SM, P 70/25, fol. 17–21, k problematice přihnání stáda z Mönchhofu viz kapitola 4.3.

⁴Viz ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. století*. Praha 1930, s. 45.

⁵Z pohledu současné hipologie je rozdíl v pojmenování samice koně klisna a kobyly. Klisna narozdíl od kobyly ještě neměla hříbě.

⁶MAREŠOVÁ, Marie: Císařský hřebčín v Kladrubech za vlády Karla VI. In: KUBEŠ, Jiří – PAVLÍČKOVÁ, Radmila (eds.): *Šlechtic mezi realitou a normou*, Olomouc 2008, s. 193–208.

V této práci jsou vystiženy i zásadní okamžiky a osobnosti týkající se kladrubského hřebčína v rudolfínské době. Vzhledem ke komplexnosti díla ovšem autor hlouběji nevstupuje do této problematiky, což nabízí prostor k dalšímu bádání.

Také je důležité poznamenat, že zmíněná kronika byla panem Hájkem sepisovaná v letech 1976–1982. Od této doby byl ovšem v Kladruzech n. L. proveden rozsáhlý archeologický výzkum, který objevil další nové poznatky, a také byly vydány nové publikace.

Zájem o hřebčín v Kladruzech n. L. vzrostl od roku 2000, kdy se uvažovalo o zapsání plemene Starokladrubského koně⁷ na Ústřední seznam národních kulturních památek České republiky. V tomto období objednala instituce Národního hřebčína u NPÚ výše zmíněný rozsáhlý archeologický výzkum vedený Ing. Petrem Mackem. Sběr informací o hřebčínu pokračoval kontinuálně dál v souvislosti se snahou vedení hřebčína o zapsání na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. V této souvislosti je důležité zmínit doc. Ivanu Ebelovou, která v letech 2016–2018 vedla výzkum zabývající se heuristickou analýzou archivních pramenů hřebčína v Kladruzech n. L. Dále doc. Ebelová spolu s dr. Martinem Ebelem napsala studii Mezníky kladrubského hřebčína z pohledu archivních pramenů.⁸

O hřebčínu v Kladruzech n. L. psal také MVDr. Norbert Záliš,⁹ nebo současný ředitel hřebčína Ing. Jiří Machek ve spolupráci s fotografem Ing. Daliborem Gregorem.¹⁰ Z velké části se ale jedná o díla popularizační s poznatky k současnému stavu chovu Starokladrubských koní.

Ke studiu historie hřebčína v Kladruzech n. L. je důležité čerpat z děl hipologických odborníků, jimiž byli například doc. Jaromír Dušek,¹¹ MVDr. Norbert Záliš,¹² dr. František Lerche¹³ či prof. František Bílek.¹⁴

---

⁷Počátek chovu Starokladrubského koně pochází od italského hřebce Pepoli, a je tudíž datován až od 2. poloviny 18. století

⁸EBELOVÁ, Ivana – EBEL, Martin: Mezníky kladrubského hřebčína z pohledu archivních pramenů. In: *Ochrana kulturní krajiny: Sborník z mezinárodní konference*. Kladruhy nad Labem 2017, s. 116–142.

⁹MVDr. Norbert Záliš byl v letech 1992–2003 ředitelem kladrubského hřebčína a velmi se zasloužil o povznesení chovu starokladrubských koní.

¹⁰MACHEK, Jiří: *Starokladrubští koně ve světě*. Opava 2019.

¹¹DUŠEK, Jaromír: *Kůň ve službách člověka (středověk)*. Jílové u Prahy 1995.

¹²ZÁLIŠ, Norbert: *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladruzech nad Labem*. Praha 1997.

¹³LERCHE, František: *Starokladrubský kůň*. Praha 1956.

¹⁴BÍLEK, František: *Kůň starokladrubský*. Praha 1925.

Ucelená monografie zabývající se problematikou zemského chovu v rudolfínské době však chybí. O vlivu hřebčína na okolní města a vesnice se můžeme dočíst například v souhrnných knihách města Přelouče¹⁵ či Pardubic.¹⁶ Samotný vztah Rudolfa II. ke koním je možné najít v dílech dr. Josefa Janáčka,¹⁷ dr. Sylvy Dobalové¹⁸ nebo ve dvoudílné edici od kolektivu autorů nazvanou *Architektura Albrechta z Valdštejna*,¹⁹ kde například nalezneme, jak se šlechta inspirovala rudolfínskými jízďárnami.

Referenčních prací s tematikou hřebčína v Kladrubech nad Labem vyšla celá řada. Na hřebčín bylo nahlíženo z mnoha stran, avšak nikoli s čistým zaměřením na rudolfínskou dobu. Problémem, který ztěžuje studium hřebčína v době Rudolfa II., je narušení pramenné základny požárem roku 1757, který pravděpodobně pohltil plemenné knihy a další důležité dokumenty, o jejichž obsahu se můžeme dnes jen dohadovat. Nemáme tedy bohužel možnost rekonstruovat přesnou podobu organizace chovu ve starších dějinách hřebčína v Kladrubech n. L. Nicméně k celkovému uchopení tématu existuje řada jiných pramenů, na jejichž základě je možné získat alespoň částečnou představu o podobě císařského hřebčína v rudolfínské době.

V této práci jsem čerpala z fondu Stará manipulace, uloženém v Národním Archivu v Praze, ve kterém je možné číst korespondenci mezi kladrubským hřebčínským, Českou komorou a pardubickým hejtmanem. Dalším důležitým pramenem je deník Adama ml. z Valdštejna,²⁰ do kterého si autor zkratkovitě zaznamenával, co pro něj bylo důležité. Vzhledem k tomu, že byl ve své době odborníkem na chov a výcvik koní, představuje jeho deník relevantní zdroj informací.

Velmi zajímavé údaje o chovu koní poskytují zprávy vyslanců a cestovatelů z nejrůznějších zemí, kteří navštívili rudolfínský dvůr v Praze. Návštěvníci byli okouzleni nejen Španělskou jízďárnou a císařskými stájemi u Pražského hradu, ale také císařskými

---

¹⁵VOREL, Petr: *Dějiny města Přelouče I. díl*. Přelouč 1999.

¹⁶ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic I. díl*. Pardubice 1990.

¹⁷JANÁČEK, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 2003.

¹⁸DOBALOVÁ, Sylva: *Zahrady Rudolfa II.: jejich vznik a vývoj*. Praha 2009.

¹⁹ULIČNÝ, Petr a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna: italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635*. Praha 2017.

²⁰KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.): *Deník rudolfínského dvořana: Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha 1997.

hřebčiny. Dále ve svých zprávách zmiňují jména slavných cvičitelů, nebo plemena a zbarvení koní.²¹

K celkovému uchopení vnímání koní v raném novověku můžeme najít důležité rady týkající se péče a výcviku zvířat z dobových spisů, nebo také ze starých antických děl, které byly pro novověké cvičitele velkou inspirací. Vzhledem k centru šíření jezdeckého umění, jímž byla Neapole, byli k císařským dvorům zváni italští odborníci, kteří si své umění rovněž zaznamenávali. Tyto spisy byly posléze šířeny a překládány.²²

---

²¹Srov. FUČÍKOVÁ, Eliška – CHADRABA, Rudolf – ŠPINKOVÁ, Eva: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprinchar, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*. Praha 1989; ALIDOSI, Roderico: *Relazione di Germania e della corte di Rodolfo II. imperatore negli anni 1605–1607*. Modena 1872.

²²Srov. GRISONE, Ferderico: *Ordini di cavalcare*. Venezia 1551.

2 Renesanční ušlechtilá plemena koní v evropském prostoru

Vzrůst oblíbenosti určitých typů koní byl určován impulzy směřujícími z neapolské jezdecké školy.²³ Nejdůležitějšími prvky, které byly u koně hodnoceny, byly jeho vlastnosti a vzhled. V období novověku docházelo ke změně techniky jízdy v armádě, a tak bylo zapotřebí chovat hbité a rychlé koně, kteří by byli obratní v boji. Tímto se značně usnadnila manipulace zvířat během boje.

V první řadě byla důležitá reprezentace. Ze středověku přetrvávala záliba v kuriozních znacích koní, tudíž byly oceňovány různé barvy srsti, žíní nebo očí. Na základě barev srsti se dále určovaly vlastnosti daného koně. Německý hipolog Markus Fugger (1529–1597) například srovnává čtyři základní elementy, tj. oheň, vodu, vzduch a zemi, se čtyřmi druhy temperamentu a čtyřmi základními barvami koní.²⁴ Další barvy koní jsou podle Fuggera pak kombinací vlastností daných základních barev.

V 16. století se začaly rychle šířit ilustrované knihy o koních (tzv. hippika), které informovaly o jejich rasách, vlastnostech a péči o ně. Důvody, které vedly k vydávání těchto knih jsou různé. Fugger například uvádí, že svou knihu *Von den Gestütereien*²⁵ napsal, protože si povšiml úpadku chovu koní. Dalším důvodem mohla být například potřeba získávat nové vědomosti v oblasti chovu koní, a tím pádem nezaostávat za ostatními zeměmi.

V období novověku již byli koně rozlišováni podle původu, a nikoli podle jejich funkce, jak tomu bylo ve středověku.²⁶ Odklon od užívání velmi mohutných koní, kteří byli dříve v oblibě rytířů, je zaznamenán u italského hipologa Federica Grisona (1507–1570), který rovněž poukazuje na kladné vlastnosti španělských koní. Grisono si jich považoval pro jejich hbitost, učenlivost a ladný pohyb. Tyto vlastnosti byly důležitými předpoklady pro výcvik v nově vznikajících jezdeckých akademiích.

Další charakteristiku španělských koní nalezneme u Fuggera. Španělsko ve své knize tituluje jako „matku ušlechtilých válečných koní“. Španělského koně nebo jejich křížence popisuje jako spolehlivé, krásné a dlouhověké.²⁷ Zároveň Fugger rozlišuje dva typy španělského koně, a sice *genetti* a *villanos*. *Genneti* jsou dle jeho názoru velmi ušlechtilí,

---

²³První jezdecká akademie, která byla založena roku 1532 jezdeckým mistrem Frederico Grisem – viz DUŠEK, J.: *Kůň ve službách člověka*, s. 161–166.

²⁴Základní zbarvení srsti koní jsou: bílá, hnědá, černá a ryšavá.

²⁵Knihy vyšla v několika vydáních. První vydání je z 1.12.1577.

²⁶Tamtéž, s. 91, tj. kůň rytířský, tažný kůň, apod.

²⁷Podle vévody Wilhelma Cavendishe z Newcastleu se dožívali až třiceti let, viz CAVENDISH, Wilhelm: *Die neuste Lehr–Art*. Nürnberg 1729.

půvabní a mají v sobě hodně znaků z maurského koně. Naopak villanose nepovažuje za tak krásné koně, ale přesto si cení jejich vlastností, které je předurčují k válečným účelům.²⁸

Rozšíření španělských plemen v této době bylo velmi rozsáhlé. Kromě jejich importu k panovnickým a šlechtickým dvorům je zaznamenán i jejich vývoz do Ameriky, kde se v průběhu staletí přizpůsobili tamním podmínkám. V současné době dosahují jejich potomci menšího vzrůstu a navíc disponují silnější kostrou.²⁹

Mezi další plemena, která byla v průběhu 16. století ceněna, bych v první řadě uvedla neapolské koně, kteří ke konci 17. stol. nahradili doposud oblíbené španělské koně. Dále pak koně turecké,³⁰ fríské, dokonce koně indické.³¹

2.1 Výcvik ušlechtilých koní

Dvorské jezdectví bylo určeno především pro úzký okruh elity. Vzhledem k vzestupu prestiže chovu koní byly vysoce ceněny i práce spojené s koňmi. V období renesance bylo velice důležité mít dobře vycvičeného koně ušlechtilé krve. Bylo nezbytné, aby se jezdec mohl na koně spolehnout nejen v bitvě, kde správně příježděný kůň byl otázkou přežití, ale i při ceremoniích, kdy by pád z koně, nebo projev neposlušnosti mohlo ohrozit čest jezdce. Jezdecké umění se šířilo především z Itálie, která měla v tomto směru dominantní postavení nad jinými zeměmi v období raného novověku. Nejlepší cvičitelé, a to především italské, byli hojně zvaní ke dvorům, kde přímo šířili své jezdecké umění.

Co se týče psaných textů o jezdeckém umění, znamenala renesance v tomto oboru velký přínos v podobě objevení Xenofontových³² textů. Jeden ze spisů obsahoval informace týkající se chovu a výcviku koní. Dalším ze zajímavých spisů, ze kterého mohli novověcí cvičitelé koní a zájemci o jezdecké umění čerpat, byl spis o lovectví, kterému Xenofontés připisuje velkou váhu z hlediska rozvoje ctností jezdce i koně.³³ Dále bylo podle něj klíčové, aby došlo k souznění mezi koněm a jezdce za pomoci jemných metod. V období novověku

---

²⁸FUGGER, Markus: *Von der Gestütere*. Frankfurt am Main 1584.

²⁹K transportu koní do Ameriky viz DUŠEK, J: *Kůň ve službách člověka*, s. 81–82.

³⁰O tureckých koní předkládá svědectví vyslanec Ferdinanda I. Oghier Ghislain de Busbecq (1522–1592), který v letech 1554 a 1556 podnikl cestu do Osmanské říše, kde tehdy vládl sultán Sulejman I. (1495–1566). Busbecq si povšiml, že jsou zdejší koně vitálnější a žijí déle než koně, se kterými přicházel běžně do kontaktu. Veškeré informace o své cestě si zapisoval – viz DANIELL BLACKBURNE, Francis Henry – FORSTER, Charles Thornton: *The life and letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*. Cambridge 2012, s. 172–173.

³¹Kuriozita, která byla k vidění např. u rudolfinského dvora.

³²Xenofontés (430 př. n. l. – 354 př. n. l.), starořecký filozof a Sokratův žák.

³³Jednota českých filologů: *Xenofontovy Paměti o Sokratovy*, Praha 1872, s. 18.

bylo sice směřováno k tomuto ideálu, ale prostřednictvím mnohdy i velmi krutých prostředků. Po vzoru starořeckých Xenofontových textů byly také zakládány jezdecké akademie, ve kterých se učili mladíci z řad aristokracie i jízdě na koni, hudbě a šermu.

Nejváženější jezdeckou akademií této doby byla akademie neapolská. Zde působili věhlasní cvičitelé koní Federico Grisoni, který tuto akademii roku 1532 založil, a jeho žák Giovanni Battista Pignatelli (1525–1600). Podle dochovaných zpráv učil i šlechtice, kteří byli na cestách a zastavili se v Neapoli, aby se alespoň trochu naučili jeho jezdeckému umění.³⁴ Pignatelliho odkaz dále šířili jeho žáci, kteří se zasadili o rozvoj vrcholné drezury zvané též jako koňský balet.³⁵

Koně hodni výcviku byli ceněni na základě svého původu, vzhledu a pohybových vlastností. Grisonovou zásluhou bylo přikročeno k masovějšímu využití španělských koní, kteří vyhovovali nejprísnějším požadavkům.

Jeden z nejdůležitějších výcvikových prostředků představovalo udidlo, které na první pohled připomíná i dnes používaný pákový typ udidla. Griso jej ovšem využívá i jako jedno z možných prostředků k trestání koně.³⁶ Při bližším prozkoumání udidel můžeme vidět mnoho modifikací, které byly utvořeny za jediným cílem, a sice působit na citlivé body v ústní dutině koně i mimo ni, a tím ho dovést k absolutní poslušnosti.³⁷ Problematika výcviku je samozřejmě daleko složitější, avšak je nutné zmínit, že častým špatným zacházením s udidlem mohlo dojít k „otupění“ koně a ve výsledku ke znemožnění dosažení požadovaného výcvikového cíle. Z tohoto důvodu bylo zapotřebí odborných cvičitelů, kteří věděli, jakých výcvikových metod a prostředků bylo třeba využít. Mezi nejznámější druh novověkého udidla je řazen typ Pignatelli, jenž dostal název podle svého vynálezce. Ke značnému zjemnění výcvikových metod přichází s Antoine de Pluvinelem (1552–1620), který působil ve službách francouzského královského dvora.

Jezdecké umění se také šířilo nepřímým působením cvičitele, a sice prostřednictvím psaných jezdeckých příruček. Sám Federico Grisoni sepsal učební metodiku nesoucí název

---

³⁴Na svůj jezdecký výcvik u G. B. Pignatelliho vzpomíná například Francois de Bassompierre ve svých zápiscích z cest viz CHANTÉRAC, Audoin de (eds.): *Journal de ma vie: mémoires du maréchal de Bassompierre*. Paris 1870, s. 49.

³⁵Tato disciplína se etablovala až ke konci 17. století – viz FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (ed.): *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.* Olomouc 2017.

³⁶Jako další prostředky uvádí prut, ostruhy, hlas, lýtko nebo obraty – viz DUŠEK, J.: *Kůň ve službách člověka*, s. 163.

³⁷Např. obnosek s kovovými hroty, srov. NEDVÍDKOVÁ, Anna: *Udidla v historii a dnes (typy působení)*. Praha 2019.

Gli ordini di cavalcare,³⁸ které roku 1552 požehnal papež Julius III. (1487–1555) a královna Alžběta I. (1533–1603) si vyžádala její přeložení do angličtiny. V díle Salomona de La Broüté, který byl Pignatelliho žákem a působil jako podkoní při dvoře francouzského krále Jindřicha IV., nalézáme zmínky o empatickém a etickém zacházení s koněm.³⁹

Wilhelm Cavendish vévoda z Newcastleu (1640–1707) ve své knize *A General System of Horsemanship* poznamenává, že počátky jezdeckého umění započaly v Itálii. Cavendish byl další významnou osobností, která svými znalostmi a zkušenostmi přispěla k rozvoji jezdeckého umění. Cavendish si byl vědom, že je problematika rozeznání dobrého a špatného koně velmi komplikovaná. Během svého pobytu v exilu v Antverpách sepsal knihu, do které zaznamenal své znalosti o chovu koní.⁴⁰

Rudolf II. si ke svému dvoru zval především italské odborníky, a to jak do pozic cvičitelů, tak například do pozice stájmistrů. Ti s sebou přinesli i znalosti Grisonových textů a postupů. Cvičitelů koní si ve svých zprávách povšimli i francouzští velvyslanci. Pierre Bergeron si například poznamenává: „*V pátek 11. srpna jsme navštívili jízďárnu. Viděli jsme tam velké množství koní, mnozí z nich jsou vynikající, a všechny je cvičí Ital Pietropaolo, jehož má císař ve velké oblibě. Poté jsme si prohlédli stáje, kde jsme napočítali přes dvě stě velmi dobře chovaných koní. Většina z nich pochází z císařových hřebčinců, ty jsou rozmístěny v různých končinách říše a ročně se jich odtud odvádí více než jedno sto.*“⁴¹

Z císařských cvičitelů koní u rudolfinského dvora je dále znám Constantin de Corlis,⁴² který pocházel z italské Mantovy, nebo také Johann Ernst von Ottersbach.⁴³ Dobová titulatura jejich povolání zněla *Rossbereiter*⁴⁴ a soudobý český ekvivalent k tomuto termínu se v pramenech neuvádí.⁴⁵

---

³⁸GRISONE, Federico: *Ordini di cavalcare*. Venezia 1551.

³⁹ZÁLIŠ, Norbert: Jezdecký balet Leopolda I. Poznámky k dějinám jezdeckého umění ve vztahu k dvorskému jezdeckví. In: FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (ed.): *Koně v piškotech: Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.* Olomouc 2017, s. 62–66.

⁴⁰Knihy vévody Cavendishovy byla přeložena do několika jazyků. K dispozici jsem měla německý překlad srov. CAVENDISH, W.: *Die neuste Lehr–Art*. Nürnberg 1729.

⁴¹FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R. – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 71.

⁴²Tamtéž, s. 122.

⁴³THEISS, Christine: *Ein anonymes Roßarzneibuch aus dem bairisch-böhmischen Sprachraum (frühes 17. Jahrhundert)*. München, 2014. Inaugural-Dissertation. Tierärztlichen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität München.

⁴⁴Ross je německý archaický výraz pro koně, Bereiter- dosl. připravovatel, Rossbereiter jako ten, který připravuje koně (ve smyslu výcviku).

⁴⁵FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R. – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 71.

Důležitou institucí, která by měla být rovněž zmíněna v souvislosti s rudolfínskou dobou a jezdeckým uměním, je Španělská vysoká jezdecká škola, která od roku 1572 funguje ve Vídni dodnes. Termín a vůbec koncept vysoké jezdecké školy založil již mnohokrát zmiňovaný Federico Grisone.

Velice zajímavé vyobrazení, které představuje výcvik koně v blízkosti Pražského hradu,⁴⁶ najdeme v rukopise Jana z Krušce z poč. 17. století. Cvičitel drží v levé ruce bič a v pravé ruce lonž, která je provléknuta očkem udidla koně a připevněna ke kroužku umístěném v zemi. Kůň je tedy „opracováván“ na kruhu ve cvalu. Jezdec zaujímá pracovní sed. Na svých botách má jezdec připevněné hvězdicovité ostruhy. Za jezdeckým výjevem je možné vidět panorama Pražského hradu, konkrétně Prašnou věž, Bílou věž a část Španělského sálu.⁴⁷

Koně byli také cvičeni v tzv. kvintáně, při níž jezdec zasahoval kopím terč, nebo v jízdě ke kroužku, během které jezdec jel ve vyhrazeném prostoru a musel kopím uchopit zavěšený kroužek.⁴⁸

2.2 Péče o koně

Znalosti vhodné péče o koně se šířily stejně tak jako znalosti o výcviku koní prostřednictvím knih nebo předáváním zkušeností novověkých hipologů. Z prostředí českých zemí pochází například spis Jana z Krušce. První květen roku 1608 je datum, které je spojeno s vydáním jeho spisu *Koňské lékařství*, v němž se pojednává o umění, jak pečovat o koně. Dále popisuje léčebné postupy, na které v mnoha směrech navazuje veterinární lékařství i dnes.

V péči o koně se projevovala i zbožnost. Veterinární medicína se teprve rozvíjela, a tak se poddaní modlili ke sv. Štěpánovi za uzdravení koní, nebo jim nechali vysvětit oves.⁴⁹

*Jista a skussena Lekarzstvi konska*⁵⁰ je dílo mistra Albrechta, který působil přímo u císařského dvora Fridricha II. Štaufského (1194–1250). Ačkoli tento spis vznikl

---

⁴⁶ K tomuto vyobrazení viz DOBALOVÁ, S.: *Zahrady Rudolfa II.*, s. 64.; ULIČNÝ, P. a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna*, s. 872.

⁴⁷ ULIČNÝ, P. a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna*, s. 872.

⁴⁸ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha 2004, s. 78.

⁴⁹ MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích: 1471–1526*. Praha 2002, s. 440.

⁵⁰ Vyšlo v několika vydáních – např. Plzeň: Jan Pekk, 1527; [Místo vydání není známé, nakladatel není známý], 1564; [Místo vydání není známé, nakladatel není známý], 1718.

ve středověku, svou odborností a stylem sepsání bylo jeho znění zachováno, překládáno a obohacováno ještě v období raného novověku.

Další důležitý spis zabývající se péčí o koně je rukopis,⁵¹ jehož autorem je Johann Ernst von Ottersbach, který se blíže představuje jako *Roßbereiter* u Rudolfa II. Christinne Teys ve své práci uvádí, že není příliš pravděpodobné, že by všechny známé metody léčení nemocí sesbíral on sám. V rukopisu není uvedeno datum vydání, ale odborníci jej odhadují na rok 1612.⁵²

Důležitým odborníkem na péči o koně byl již zmiňovaný německý šlechtic Markus Fugger. Ve své knize *Von der Gestütere* se zabýval nejen péčí o hřebce, ale také o klisny, hříbata, nebo dokonce staré koně. To, čím se celá kniha dále zabývá, vystihuje její podnázev, jenž v českém překladu zní: Jak a kde založit stáj dobrých vznešených válečných koní, jak se mají chovat koně od jednoho roku po další léta, do té doby, než se dají cvičiteli k vycvičení a také jak je držet dlouho zdravé.⁵³ Také si byl vědom toho, že u koně jsou nejvíce zranitelné nohy a hlava, a proto je třeba je chránit. Dále píše o vhodném prostředí, ve kterém mají koně žít. Zdůrazňuje, že ve stájích musí být čisto, a že koně mají mít dostatečné množství krmiva. Podestýlku koně měla tvořit sláma. Krmná dávka zvířat se skládala z ovsu a sena, avšak v časech neúrody byli koně krmeni i slámou, v horším případě i otavou.⁵⁴

Péče o koně nebyla ve všech zemích stejná. Odlišnosti byly shledávány především u osmanského dvora. Oghier de Busbecq (1522–1592) ve svých zprávách z Osmanské říše například uvádí, že tamní koně mají jiný typ podkov a udidel. Dále si všiml, že jejich pečovatelé schraňují koňský trus po celý rok. Koňský trus průběžně suší na slunci a opět jej použijí v podobě podestýlky. Také uvádí, že turečtí koně jsou o poznání méně krmeni senem. Z jaderných krmiv je v krmné dávce zastoupen ječmen, a to jen v malé porci. Přes noc tyto koně nejsou ustájeni, ale pobývají venku a na noc jsou přikryti dekami. Chov koní v těchto podmínkách má koně utužit pro dlouhodobé cestování.⁵⁵

---

⁵¹Rukopis není nijak pojmenován.

⁵²Rozbor rukopisu viz THEISS, Christine: *Ein anonymes Roßarzneibuch aus dem bairisch böhmischen Sprachraum (frühes 17. Jahrhundert)*. München, 2014.

⁵³FUGGER, M.: *Von der Gestütere*. Frankfurt am Main 1584.

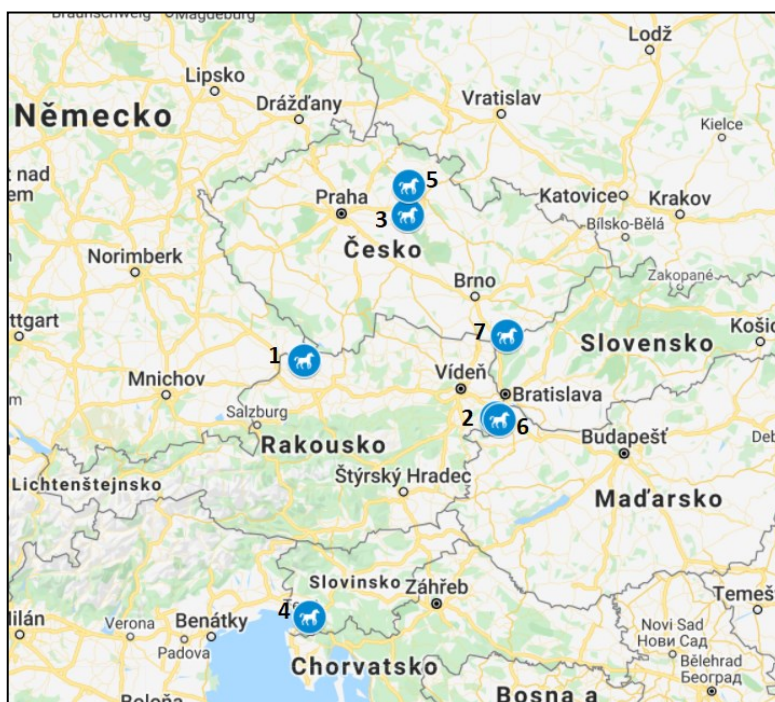
⁵⁴Otava je druhá sklizeň sena. Zpravidla se užívala pro krmení dobytka.

⁵⁵DANIELL BLACKBURNE, F. H. – FORSTER, Ch. T.: *The life and letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*, s. 172–173.

2.3 Zakládání hřebčinů v zemích habsburské monarchie od Ferdinanda I. po Josefa II.

V souvislosti s Rudolfem II. a chovem koní se jistě mnohým vybaví hřebčiny v Kladrubech nad Labem a v Lipici, protože se oba proslavily vyšlechtěním vlastního plemene.⁵⁶ V tomto bodě je ale důležité zdůraznit, že Rudolf II. nebyl mezi Habsburky průkopníkem v oblasti zakládání císařských dvorních hřebčinů. Proto je zde na místě vysvětlit, co vedlo první Habsburky k vystavění nebo povýšení hřebčinů.

Důležitým milníkem pro chov španělského koně ve střední Evropě je zavedení španělského dvorního ceremoniálu u vídeňského dvora, v jehož důsledku vzrostla potřeba chovu většího množství kvalitních a ušlechtilých koní. Nejprve se začalo s dovozem španělského koně přímo ze Španělska. Ferdinand I. jako první inicioval dovoz španělských koní i do českých zemí.⁵⁷ Po dosažení dostatečné plemenné základny se mohlo začít s organizovanějším chovem koní v hřebčinech.

Dostupné z: <https://www.google.com/maps>

Obrázek 1: Císařské dvorní hřebčiny

1 – Falkenhof, 1533; 2 – Mönchhof, 1536; 3 – Kladruby nad Labem, 1579; 4 – Lipica, 1580; 5 – Smrkovice, 1635; 6 – Halbturn, 1717; 7 – Kopčany, 1736 (u názvu je uvedeno datum založení/povýšení hřebčiny)

⁵⁶V Lipici vzešlo plemeno Lipicán a z Kladrub n. L. bylo vyšlechtěno plemeno Starokladrubského koně. Chov obou plemen je zachován a dál se rozvíjí.

⁵⁷Ke koupi koní Ferdinandem I. např. NA, Praha, SM, sign. K 1/202, Dotaz Ferdinanda I. na koupi koní.

První dvorní hřebčín byl založen roku 1532 Ferdinandem I. (1503–1564). Jednalo se o hřebčín Falkenhof, u kterého není jasně doloženo, jak dlouhá byla jeho funkce coby dvorního hřebčína. Ferdinand I. tam dovážel nejen španělské koně, ale také si byl vědom kvalit neapolských koní.⁵⁸

Další hřebčín byl založen v Mönchhofu roku 1536 pro Marii Habsburskou (1505–1558).⁵⁹ V té době byla již vdovou, protože její choť Ludvík Jagellonský (1506–1526) zemřel v bitvě u Moháče roku 1526. Je možné, že hřebčín byl jedním z darů od jejího bratra Ferdinanda I., který jí rád dával najevo svou přízeň. K hřebčínu v Mönchhofu je nutno poznamenat, že jsou jeho dějiny spjaté s hřebčínem v Kladrubech n. L.⁶⁰ Ukončení jeho provozu coby dvorního hřebčína není jasné. Největšího rozkvětu se pravděpodobně dočkal za Maxmiliána II., který ho rozšířil. V té době byl hřebčín v Mönchhofu nejdůležitějším dvorním hřebčínem. V rudolfínské době se jeho role proměnila a vzrostl zájem o hřebčín v Kladrubech n. L. Toskánský vyslanec u rudolfínského dvora Roderico Allidosi si poznamenává, že Rudolf II. má dva chovy, a to jeden u Pardubic,⁶¹ a druhý u Mönchhofu. Dále píše, že jsou v hřebčíněch chováni koně španělští, neapolští, turečtí nebo friští.⁶²

Císař Rudolf II. kromě hřebčína v Kladrubech n. L., nechal založit roku 1580 i hřebčín v Lipici, čímž pověřil Karla II. Štýrského (1540–1590). Ten koňmi odchovanými v lipickém hřebčínu zásoboval nejen císařský dvůr, ale i své stáje. Ani u hřebčína v Lipici se nedochovaly nejstarší plemenné knihy a písemnosti, jelikož se za Napoleonských válek často stěhoval a písemnosti se během přesunů ztratily.⁶³

Zajímavou roli v historii hřebčína v Kladrubech n. L. hrál hřebčín ve Smrkovicích. Tento komplex původně patřil Albrechtovi z Valdštejna (1583–1634). Hřebčín byl vystavěn v letech 1624–1634 a patřil k nejvýznamnějším centrům odchovu ušlechtilých koní. Po smrti Albrechta z Valdštejna došlo ke konfiskaci jeho majetku, a tak byl hřebčín ve Smrkovicích

---

⁵⁸HOCHEDLINGER, Michael – MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas a kol.: *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Wien 2019, s. 237–239.

⁵⁹Tamtéž.

⁶⁰Viz kapitola 3.

⁶¹Tedy Kladruhy nad Labem.

⁶²Srov. ALIDOSI, Roderico: *Relazione di Germania e della corte di Rodolfo II. imperatore negli anni 1605–1607*. Modena 1872; PAZDERKOVÁ, Alena: Říše, Rudolf II. a jeho dvůr očima toskánského velvyslance Roderica Alidosiho. In: *Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám*. Praha 1998, s. 80–89; HOCHEDLINGER, M. – MAŤA, P. – WINKELBAUER, T. a kol.: *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, s. 238.

⁶³GREGOR, Dalibor: *Lipicáni*. Opava 2008, s. 22.

připojen ke kladrubskému hřebčínu.⁶⁴ Albrecht, stejně tak jako jeho příbuzný Adam ml. z Valdštejna, zastával vysoké úřady u dvora, ale byl i výborným odborníkem na chov koní. Po konfiskaci jeho majetku došlo k inkorporaci hřebčína ve Smrkovicích do majetku panovníka.

Jako další dvorní hřebčín byl roku 1717 hřebčín v Halbturnu, ale jednalo se spíše o rozšíření kapacit hřebčína v Mönchhofu, neboť jsou v těsné blízkosti. Více důležitý i v souvislosti s hřebčínem v Kladrubech n. L. je hřebčín v Kopčanech, jenž byl založen roku 1736 Františkem Štěpánem Lotrinským (1708–1765). Do Kopčan byli evakuováni kladrubští koně, neboť roku 1757 postihl hřebčín v Kladrubech požár.

Na obrázku č. 1 můžete vidět síť dvorních hřebčínů. Pluralita hřebčínů byla velice důležitá, například při nucené evakuaci hřebčínů, ke které docházelo za vojenského nebezpečí, nebo při jiném ohrožení.

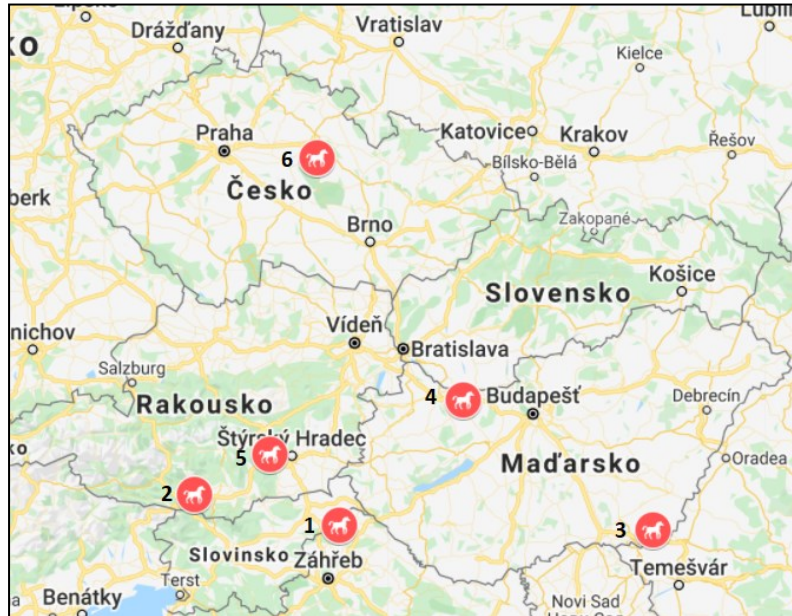
V době Marie Terezie (1717–1780) a Josefa II. (1741–1790) došlo k dalším významným změnám v chovu koní, kdy byly zakládány speciální vojenské hřebčiny a hřebčince.⁶⁵ Chov koní již dosáhl velmi vysoké úrovně a odborníci měli již bohaté zkušenosti s organizační strukturou takovýchto chovných zařízení. Na obrázku č. 2 můžete vidět jednotlivé významné hřebčiny a dataci jejich založení.⁶⁶

---

⁶⁴Srov. ULIČNÝ, Petr a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna*, s. 735.

⁶⁵Hřebčinec je speciální instituce pro odchov hřebců. V českých zemích je i v současné době známý např. Zemský hřebčinec Písek. Tento hřebčinec byl založen roku 1811 uprostřed města Písek v tzv. Švantalově dvoře. V důsledku potřeby větší kapacity byl roku 1902 přemístěn na okraj města Písek, kde sídlí dodnes, více informací k samotnému hřebčinci v Písku viz <https://www.zemskyhrebcecpisek.cz/historie-hrebceince>.

⁶⁶Podrobněji k jednotlivým císařským hřebčínům viz VON ERDELYI, Michael: *Beschreibung der einzelnen Gestüte des österreichischen Kaiserstaates, nebst Bemerkungen über Hornviehzucht, Schafzucht und Ökonomie*. Wien 1827, s. 60–84.

Dostupné z: <https://www.google.com/maps>

Obrázek 2: Císařské vojenské hřebčiny:

1 – Radovec, 1722; 2 – Ossiach, 1783; 3 – Mezohegyes, 1785; 4 – Bábolna, 1789;
5 – Piber, 1798; 6 – Nemošice, 1830 (u názvu je uveden rok založení / povýšení hřebčína)

3 Vývoj chovu koní v kladrubské oboře do roku 1579

Abychom mohli lépe pochopit lokalizaci dvorního hřebčína právě v kladrubské oboře, představím nejprve vývoj zdejší krajiny a její využití do roku 1579. Historický vývoj využití krajiny byl zpracován doc. Ivanou Ebelovou a kol. v rámci heuristického výzkumu v roce 2018, který byl zahájen kvůli snaze vedení hřebčína v Kladrubech nad Labem zařadit se na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.⁶⁷

3.1 Nejstarší osídlení

Vesnice Kladruby nad Labem se nachází v Pardubickém kraji a leží cca 6 km od Přelouče. Původní název vsi zněl Kladorubi⁶⁸ či Kladeruby.⁶⁹ Z etymologického hlediska se jedná o sloučeninu slov kláda a rubat, což odkazovalo na činnost těžby dřeva, která zde byla nejspíše hojně rozšířena. Důsledkem těžby dřeva vznikaly vymýcené plochy, které bylo výhodné nějakým způsobem využívat. Podmínky pro zemědělské obdělávání byly ale nevhodné vzhledem k jílovitému půdnímu profilu půdy a velké vlhkosti způsobené blízkostí řeky.⁷⁰ Krajina se tak nabízela pro chov dobytka a lovné zvěře.

Podle archeologických odhadů je historie chovu koní v této krajině stejně stará jako historie druhého osídlení.⁷¹ Nejstarší osídlení v Kladrubech nad Labem sahá na základě archeologických výzkumů do lužické kultury (ve střední Evropě 14. stol. př.n. l. – 4. stol. př. n. l.).⁷²

V případě druhého osídlení byly nalezeny důkazy pro mladší hradištní dobu (2. pol. 10. stol – 1. pol. 12. stol.).⁷³

---

⁶⁷Tento pokus o vstup byl úspěšný. Hřebčín v Kladrubech n. L. byl zapsán 10. července 2019 na seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

⁶⁸SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království českého*. Praha 1998, s. 410.

⁶⁹PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. II.* Praha 1954, s. 227.

⁷⁰Jedná se o oblast, která podléhá častým záplavám. Na četnost záplav poukazují i prameny – srov. NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 58; NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 56–57.

⁷¹ZÁMEČNÍK, Roman – NOVÁK, Zdeněk: Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem. In: *Zprávy památkové péče*, 79/1, 2019, s. 28–40.

⁷²Byly nalezeny žárové i kostrové hroby, srov. ZAVORAL, Tomáš: Zajímavé nálezy (nejen) zlomků pozdně středověkých kachlů z Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem. In: *Praehistorica*, 33/1-2, 2016, s. 461–477.

⁷³Jednalo se o nálezy keramiky. Více informací k této problematice viz SIGL, Jiří – VOKOLEK, Vít: Nález mladohradištní keramiky v Semíně, okr. Pardubice. In: *Archeologie Východních Čech*, Supplementum 1, 2014, s. 282–287.

Dále existují důkazy o působení vladyků⁷⁴ z Kladrub, kteří měli ve svém znaku podkovu.⁷⁵ Tento znak ovšem nereflektuje významný chov koní. Vladykové na svém panství koně samozřejmě chovali, jelikož byl kůň jediným dopravním prostředkem. Podkova z heraldického hlediska představuje symbol, který značí sílu a vytrvalost.⁷⁶

Kladruby n. L. byly tedy samostatným panstvím, avšak svůj statut pravděpodobně ztratily ke konci 15. stol., kdy spolu s okolními usedlostmi byly skoupeny Vilémem z Pernštejna (1438–1521).⁷⁷

3.2 Pernštejnové a založení kladrubské obory

Rod Pernštejnů byl ve 2. pol. 15. stol. velice silný a bohatý. Poté, co se etabloval na Moravě,⁷⁸ zaměřil kolem roku 1490 svou pozornost na panství v Čechách. Od roku 1490 docházelo ke skupování českých vsí a usedlostí a vytvářelo se jednotné panství pod perňštejnskou správou. Konkrétním datem koupě Kladrub n. L. je 7. březen 1497, kdy Vilém z Pernštejna odkoupil za 300 k. g. č. Kladruby a Semín od Jana Zdechovského ze Sekeřic. V době koupi byly Kladruby (v orig. Kladěrubky) označovány jako „pustý kmetčí dvůr“ a Semín jako pustá tvrz.⁷⁹

Vilém z Pernštejna používal k rozšiřování především zástavního práva, se kterým uměl velmi dobře pracovat.⁸⁰ Páni z Pernštejna patřili mezi první rody v českých korunních zemích, které rozvíjely režijní hospodářství. Pardubické panství, které bylo spojeno s blízkým kunětickým panstvím se tak stalo největším dominiem v českých zemích, a jeho hlavní výnosnost plynula především z rybníkářství.

Kladrubskou oboru nechali Pernštejnové vystavět kolem roku 1522. Koně zde byli chováni v polodivokém stavu společně s lovnou zvěří, především s daňky. Pernštejnové

---

⁷⁴Vladykové byli představiteli nižší šlechty. Nedisponovali takovou mocí a majetkem jako páni a hodnosti neměli tak významné jako rytíři, viz. MACEK, Josef: Vladyka. In: *Česká středověká šlechta*. Praha 1997, s. 68–87.

⁷⁵SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír (ed.): *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. 3. svazek. Praha 2002, s. 25.

⁷⁶PALIVEC, Viktor: *Heraldická symbolika*. Praha 1978, s. 69.

⁷⁷Vilém z Pernštejna zastával u panovnického dvora nejvýznamnější funkci nejvyššího hofmistra.

⁷⁸Kolem r. 1220 u Znojma, poté v okrsku Olomoucka. Dalším významným územím, které patřilo Pernštejnům na Moravě, bylo poříčí horní Svratky, viz VOREL, Petr. Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století. In: VOREL, Petr (eds.): *Pernštejnové v českých dějinách*. Pardubice 1995, s. 7.

⁷⁹Tamtéž, s. 68.

⁸⁰Viz tamtéž, s. 13, při zástavním právu mohl zastavovatel určit délku zástavy a výši sumy

si pro účely své návštěvy nechali u obory vystavět nový lovecký zámek.⁸¹ Také je doložena existence starého zámku, jehož doba výstavby se odhaduje na první polovinu 15. století. Jeho základy byly tvořeny starou tvrzí, již patrně dříve obývali páni z Kladrub.

Kladrubská obora se tak stala místem odpočinku od politických povinností, či dějištěm významných společenských událostí.⁸² V době, kdy panství patřilo Pernštejnům, byl lov v kladrubské oboře velmi oblíben i mezi nevyšší aristokracií. Lovů v kladrubské oboře se rád účastnil například arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský (1529–1595),⁸³ nebo král a později císař Ferdinand I. (1503–1564).

Posledním majitelem pardubického panství z rodu Pernštejnů byl Jaroslav z Pernštejna (1528–1560). Do obory jezdil poměrně často, aby si odpočinul od starostí, kterými byl sužován. Jaroslav se dostal do velké dluhové spirály, jelikož své dluhy ještě navyšoval nákladným životním stylem. Bezvýchodnou situaci vyřešil až prodej pardubického panství, čímž byly dluhy Pernštejnů umořeny. Tento starý šlechtický rod tak nepřišel o svůj společenský status a jeho příslušníci mohli dál zastávat vysoké funkce u císařského dvora.⁸⁴

3.3 Pardubické panství za vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II.

O samotném prodeji pardubického panství se v pramenech uvádí několik informací, které se od sebe liší především tvrzením, komu bylo vlastně prodáno. Datum 21. března 1560 i částka, která činila 400 000 k. g. m.⁸⁵ se shodují v mnoha pramenech. Uvádí se však, že pardubické panství bylo prodáno Ferdinandovi I.⁸⁶ V pramenech pardubických relací je ale někdy uváděn přímo Maxmilián II, jako ten, kdo pardubické panství koupil.⁸⁷ V tomto bodě je důležité podotknout, že se jedná o pramen z pozdější doby, a tak v něm mohou být

---

⁸¹Na základě archeologického výzkumu z roku 2014, který byl veden roku Ing. Petrem Mackem a jeho týmem, je rok založení tzv. nového zámku odhadován na rok 1540. viz ZAVORAL, Tomáš: *Praehistorica*, 33/1–2, 2016, s. 461–477.

⁸²Tuto skutečnost dokazují politická jednání Jana z Pernštejna v kladrubské oboře nebo pobyty Jaroslava z Pernštejna, srov. ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic I. díl*, s. 201; RŮŽIČKA, Jindřich: Italská cesta Jaroslava z Pernštejna r. 1559. In: *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 4, 1978, s. 153–185.

⁸³BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha 2002, s. 344.

⁸⁴Například Vratislav II. z Pernštejna zastával v letech 1562–1566 úřad nejvyššího dvorského štolby.

⁸⁵Kop grošů míšeňských.

⁸⁶„Když císař panství kupoval, byly tu čtyři dvory a pátý pustý.“ In: MAUR, Eduard: *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha, 1976, s. 22.

⁸⁷NA, Praha, SM, sign. P 70/5 I. fol. 8.: „...Geho mi (lost) czisarzska Maxmilian slawne pamietci, když panstwij Pardubské koupiti raczil“.

některé informace zkráceny. Nabyvatelem pardubického panství se stal arcivévoda a král Maxmilián (později císař Maxmilián II.), avšak on sám jej nekupoval. Peníze byly vydány Českou komorou a pardubické panství se tak připojilo k systému komorních panství v Polabí, ke kterým již patřil Brandýs n. L., Přerov n. L., Lysá n. L. a Chlumec n. L.⁸⁸

Touto koupí obdržel panovník nejen kladrubskou oboru, ale i k ní přílehlý poplužní dvůr. Ten sloužil k zemědělské produkci a chovu hospodářských zvířat. V tomto směru měl tudíž hřebčín výjimečné postavení v rámci pardubického panství.⁸⁹

V roce 1560 tedy nechal Maxmilián vystavět hřebčinec pro španělské hřebce. S dovozem španělských koní do středoevropského prostoru začal jeho otec Ferdinand I. již v roce 1552. Bylo zapotřebí najít místo, které by vyhovovalo chovu tak vzácných koní. Upravená krajina pro chov koní, čímž kladrubská obora byla, se tedy jevila jako velice příhodné místo.

Po odkoupení kladrubské obory došlo k jejímu rozšíření a výstavbě kobylny a obydlí pro zaměstnance. V Kladrubech ale nebyl dostatek místa, a tak bylo pro koně vyhrazeno místo v hradištském, doubravickém a máteřovském dvoře. Hájek uvádí, že mezi lety 1564–1576 se ušlechtilí koně začali soustřeďovat do Kladrub.⁹⁰

Následně po zřízení hřebčince v kladrubské oboře byla roku 1562 v blízkosti kladrubské obory zbudována císařem Ferdinandem I. žehuňská (nebo též chlumecká) obora, která byla zřízena pro chov klisen a hříbat. Po rozšíření činnosti hřebčína v Kladrubech nad Labem ale význam této obory upadl. Během třicetileté války zpusťla a její činnost obnovil až roku 1719 hrabětem Kinským, který tuto oboru již nevyužíval pro chov koní, ale černé zvěře.⁹¹

---

⁸⁸MAUR, E.: *Český komorní velkostatek v 17. století*, s. 16.

⁸⁹Tamtéž, s. 19–35.

⁹⁰Viz HÁJEK, Jiří: *Kronika kladrubská I. díl*. Bezdědice 2011, s. 29–41.

⁹¹TRPÁKOVÁ, Ivana – TRPÁK, Pavel: Proměna polabské krajiny národního hřebčína Kladruby nad Labem ve světle starých map a archivních podkladů. In: *Historická geografie*. 2009, 35/1, s. 201.

4 Císařský dvorní hřebčín v rudolfínské době

Dne 6. března 1579 byl vydán císařský dekret, který informoval o ustanovení Rudolfa Braitenbacha do Kladrub na místo hřebčínského. Tato nová forma správy rovněž naznačuje povýšení statutu hřebčina v Kladrubech n. L. na císařský dvorní hřebčín.⁹²

Toto chovné zařízení muselo plnit současně funkci reprezentační a muselo být připraveno na případný příjezd samotného císaře. Proto bylo po roce 1579 přikročeno k přestavbě obytných prostor a výstavbě maštalí. Dále byly v letech 1584–1585 skoupeny selské grunty v Semíně.⁹³ I přes tuto výstavbu byly kapacity pro chov koní nedostačující.

Dále funkce dvorního hřebčina spočívala v odchovávaní koní pro císařský dvůr. V rudolfínské době byli ke dvoru dodáváni koně jízdní i kočároví především španělské krve, ale později byli koně z císařského hřebčina používáni především jako galakarosiéři.⁹⁴ Podle zprávy italského vyslance Rodrica Alidosiho⁹⁵ se v hřebčínu chovalo až 800 koní starých i mladých španělské, neapolské, turecké a fríské krve.⁹⁶

Mezi císařským dvorem v Praze a hřebčínem v Kladrubech docházelo k výměně koní. Pohyb koní nebyl jen z hřebčina k císařskému dvoru, ale i naopak. Roku 1581 bylo do kladrubského hřebčina posláno devět hřebců spolu s jejich ošetřovateli, kteří pro ně měli zajistit dostatečné množství krmiva na cestu.⁹⁷ K císařskému dvoru byli posíláni nejen hřebci, ale i klisny. V relaci pardubického panství se v prvním odstavci podává zpráva, aby ke dvoru nebyly dodávány klisny „nehodné, staré a plaché.“ Dále se píše o tom, aby se tak více nestalo, což předznamenává skutečnost, že se tak dříve dělo. Klisny, které nebyly vhodné k reprezentaci císařského dvora, měly být prodány a peníze z jejich prodeje měly být

---

⁹²Při rešerši pramenů jsem sice nenalezla tento konkrétní dekret, ale při probírání složky ke Kladrubům n. L. (NA, Praha, SM, P 70/25) jsem narazila na několik dokumentů, které datum 6. března potvrzují: NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 10.: „...yakož g(es)t Ge(ho) (Milo)st Czy(sarzs)ka pan nass neymilostiweyssy ssesteho dne brzezna miesycze letho pomínuleho sedmdesateho dewateho chowani herek w oborze kladrubské na panstwapardubském a Rudolffa Praitnpacha za stitmistra a wedle nieho dwa pacholky, a toho, který by klisny pasl narziditi raczil“. K dispozici jsem též měla faksimile císařského nařízení ohledně ustanovení chodu císařského hřebčina ze 4. dubna 1579 (NA, Praha, RG, inv. č. 99). Konkrétní znění tohoto dokumentu viz textová příloha III.

⁹³ŠEBEK, F: *Dějiny Pardubic I. díl.*, s. 142.

⁹⁴Kočároví koně, kteří táhli vzácné císařské karosy.

⁹⁵Zpráva byla sepisována v letech 1605–1607, viz ALIDOSI, Roderico: *Relazione di Germania e della corte di Rodolfo II.* Modena 1872.

⁹⁶Tamtéž, s. 8.

⁹⁷NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 17.

ukládány do důchodů pardubického panství, nebo upotřebeny ke koupi hodných a poslušných klisen vhodných k plemenitbě.⁹⁸

O tom, jak vypadal kladrubský hřebčín v rudolfínské době, nás informuje urbář pardubického panství z roku 1588.⁹⁹ V dokumentu se uvádí, že se ve zdejší oboře nachází velké stavení, které je vystavěno z cihel. Jedná se pravděpodobně o budovu nového zámku, který nechal vystavět Maxmilián II. V zámku byly dvě kuchyně, několik světnic a sklepů. Naproti tomuto stavení se nacházela patrová budova postavená z cihel,¹⁰⁰ která sloužila jako obydlí pro hřebčinského. Dále byly v oboře vystavěny zděné stáje, které měly kapacitu 130 koní. Zbylé stáje byly postaveny ze dřeva.¹⁰¹

V kladrubské oboře se nacházely louky Zemanství, Závodí a Skříňka.¹⁰² Z těchto luk se sklízelo seno pro koně a otava pro dobytek. Hřebčín v Kladrubech byl z velké části soběstačný, protože jej zásoboval přilehlý poplužní dvůr.

Dobové zobrazení císařského dvorního hřebčína v rudolfínské době bohužel neexistuje. První dochované zobrazení hřebčína představuje mapa pardubického panství z roku 1688, která obsahuje i vedutu kladrubského hřebčína.¹⁰³ V popředí je vidět císařský zámek, kolem kterého je krásně upravená zahrada. Za zámkem se tyčí budova kostela, do kterého vede nadchod přímo z domu hřebčinského. Podlouhlé budovy představují zděné stáje, které jsou opatřeny řadou oken pro lepší průchodnost vzduchu. Vstup do obory je od komplexu hřebčína oddělen velkou branou, která je umístěna mezi domem hřebčinského a stájemi. V pozadí mezi stromy se nachází siluety koní.

V rudolfínské době zaznamenal hřebčín v Kladrubech velký vzestup, neboť byl nejbliž k panovníkově rezidenci. U císařského dvora v Praze byli tedy využíváni především koně z tohoto hřebčína.

4.1 Organizační struktura

Před samotnou výstavbou hřebčína se nejprve musela ustanovit práva a povinnosti jeho personálu. Těmito záležitostmi se zabývá dekret Rudolfa II. ze 4. dubna roku 1579.¹⁰⁴

---

⁹⁸NA, Praha, SM, sign. P 100/5 I, fol. 12.

⁹⁹SOA Zámorsk, Velkostatek Pardubice 1494–1952, sign. G 16/28.

¹⁰⁰Tzv. štoček, srov. HÁJEK, J.: *Kronika kladrubská I.*, s. 84.

¹⁰¹Tamtéž.

¹⁰²Tamtéž.

¹⁰³Viz obr. 1 a 2 v obrazové příloze.

¹⁰⁴Viz textová příloha III

Dokument připomíná jmenování Rudolfa Braitenbacha za kladrubského hřebčínského, a ustanovuje i další personál. Nově etabloující se dvorní hřebčín znamenal pro české země velkou prestiž a současně došlo k razantní organizační změně. Nově jmenovaný kladrubský hřebčínský již nepodléhal pardubickému hejtmanovi, ale přímo nejvyššímu dvornímu štolbovi.

Úřad nejvyššího dvorního štolby¹⁰⁵ byl čtvrtým nejdůležitějším úřadem u císařského dvora. Jeho ustanovení bylo na základě dvorního řádu Ferdinanda I., jenž byl vydán roku 1527. Nejvyšší dvorní štolba měl na starost nákup strojů a zbroje. Jeho úkolem bylo kontrolování císařských stájí. Dále obstarával přípravy rozličných cest, ať už se jednalo o cesty diplomatické povahy, nebo cesty do obor za zábavou.¹⁰⁶

Nejvyššímu štolbovi rovněž podléhala kontrola dvorních hřebčinů. Existují prameny, ve kterých jsou zachyceny cesty tohoto dvořana do hřebčina v Kladrubech za tímto účelem. Klaudio Trivulzio (1538–1591) byl prvním nejvyšším dvorním štolbou, který byl jmenován Rudolfem II. Významnou osobností, se kterou je spjata samotná výstavba hřebčina, byl Albrecht z Fürstenberka (1557–1599). Posledním významným jménem, které bych chtěla zmínit, je Adam ml. z Valdštejna (1569–1638), díky jehož deníku, který si vedl, máme možnost nahlédnout do každodenního života dvorního aristokrata v rudolfínské době.¹⁰⁷

Velice důležitým správním orgánem pro chod hřebčina byla Česká komora. Jednalo se o instituci, která byla roku 1527 založena Ferdinandem I. Česká komora podléhala Dvorské komoře, jež sídlila často ve Vídni. Vzhledem k rozdílnému místu působení těchto komor, docházelo ke značným prodlevám v průběhu vyřizování správních záležitostí. V kompetenci České komory tedy bylo přerozdělování financí pro komorní panství, která byla majetkem panovníka.

Pardubický hejtman byl prostředníkem mezi hřebčínem a Českou komorou a jeho úkoly se v rámci správy pardubického panství odvíjely od císařských instrukcí. Hejtman stanovoval předběžný rozpočet daných úkolů. Posléze informoval Českou komoru, aby dané úkoly mohl financovat. Zprávy, které adresoval České komoře, se například týkaly rozšiřování pozemků kladrubské obory a jejich rozměrů, a následně pak odhadu konečné ceny.

---

¹⁰⁵Seznam nejvyšších dvorních štolbů v rudolfínské době viz textová příloha II.

¹⁰⁶HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II.: eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*. Praha 2002, s. 100–103.

¹⁰⁷KOLDINSKÁ, M. – MAŤA, P. (edd.): *Deník rudolfínského dvořana*, Praha 1997.

Reorganizace správní struktury hřebčína velmi zasáhla do pravomocí pardubického hejtmána. V momentě, kdy předal klíče od císařského zámečku v Kladruzech hřebčínskému Rudolfovi Braitenbachovi, jakoby i symbolicky předával část svých kompetencí. Nicméně vymezení jednotlivých pravomocí pardubického hejtmána a kladrubského hřebčínského nebylo jasně definováno. Tato nejasná definice byla ohniskem mnohých sporů mezi výše zmíněnými profesemi.

Statut kladrubského hřebčínského spadal přímo pod úřad nejvyššího dvorního štolby. V rámci této funkce zodpovídal za samotný chov koní, tudíž do funkce hřebčínského byly jmenovány pouze kompetentní osoby. Jednou z nejdůležitějších pravomocí, která hřebčínskému náležela, bylo přijetí nebo propouštění personálu. Dále se staral se o správný chod hřebčína, především aby bylo zajištěno jeho dostatečné zásobování. Starost o evidenci krmiva pro koně zastával *Futterschreiber*.

Pro správný chod hřebčína byli stejně tak nezbytní i řadoví zaměstnanci. Již při jmenování kladrubského hřebčínského roku 1579 došlo k uvedení do funkce jednoho pastevice a dvou pacholků, kteří hřebčínskému vypomáhali.

Pro vlastní chov koní bylo potřeba povolat do služby osoby, které by tomu doopravdy rozuměly. Roku 1580 se například objevila nutnost povolat do Kladrub odborníka na chov koní z hřebčína v Mönchhofu.¹⁰⁸

Pro funkci tak velkého komplexu hřebčína vzrostla potřeba najmutí dělníků pro údržbu pastvin.¹⁰⁹ V období jara se například klučila luka od dříví a trní. Dále se musely zpevnit břehy, neboť je voda podemlívala. Kromě dělníků bylo zapotřebí najmout i osobu, která by na ně dohlížela. V průběhu pracovní činnosti si daná osoba měla všechny úkony spojené s údržbou pastvin náležitě zapisovat.¹¹⁰

Dále byli pro chod hřebčína nezbytní různí řemeslníci.¹¹¹ Nejednalo se jen o tesaře či skláře, ale i o osoby spojené s kovářským řemeslem, nebo s léčením zvířat. Jako příklad je možno uvést informaci týkající se povolení udělené císařem Rudolfem II. kováři Jiříkovi z Iberlemu provozovat v Praze kovářské řemeslo a léčit koně.¹¹² Tato informace předznamenává, že jeden poddaný mohl mít i více funkcí, a že povolání koňského chirurga prozatím nebylo ustanoveno jako samostatná profese.

---

¹⁰⁸NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 10, s ustanovením platu šest zlatých měsíčně.

¹⁰⁹Tamtéž, fol. 56–57, roku 1606 se uvádí počet 50–60 dělníků.

¹¹⁰Tamtéž, fol. 58, plat dozorčí osoby byla jedna kopa míšeňských grošů na týden.

¹¹¹HAUSENBLASOVÁ, J.: *Der Hof Kaiser Rudolfs II*, s. 100–103.

¹¹²NA, Praha, SM, sign. J 41/1.

4.2 Výstavba hřebčína

V letech 1579–1582 se uskutečnily rozsáhlé stavební práce pod odborným vedením císařského dvorního stavitele Ulrica Aostallioho de Sala (1525–1597). Plánovaná výstavba se týkala nejen vybudování nových objektů, ale i rekonstrukce objektů stávajících. Císař například požadoval opravu zámku, aby tak byl dostatečně ochráněn proti požáru. Nová výstavba se týkala stájí pro hřebce a hříbata. Zajímavostí je, že se ve zprávě pro pardubického hejtmana píše, aby byly stáje znovu postaveny. Lze tedy předpokládat, že zde nějaké stáje pro koně již dříve stávaly. Zároveň císař kladl důraz na dostatečnou kapacitu budoucích stájí pro případ svého příjezdu.¹¹³

V tabulkách 1–3 je možné vidět rozpočet z let 1580–1582, což odpovídá období, kdy probíhala hlavní výstavba dvorního hřebčína.¹¹⁴ Během těchto let byl opraven zámek a byly vystavěny zděné stáje s kapacitou cca 150 koní. Další stáje byly dřevěné, tudíž nelze určit přesnou kapacitu hřebčína. Rozpočty byly počítány od svátku sv. Havla (16. říjen) do svátku sv. Jiřího (24. duben) a obráceně. V tabulce č. 1 je patrná vysoká položka na plat *Wlachuom* (tj. Vlachům, Italům) ve výši 428,5 kop českých grošů. Jednalo se o italské stavebníky, kteří se velkou měrou podíleli na výstavbě hřebčína.

Další rozsáhlá výstavba hřebčína z důvodu navýšení kapacity k ustájení koní probíhala v souvislosti s přihnáním mönchhofského stáda (viz níže). V rudolfínské době poté již žádné rozsáhlejší stavební práce neprobíhaly. Stavební výdaje se tak týkaly pouze oprav stávajících objektů.

Ještě do roku 1595 byl v areálu kladrubského hřebčína „Starý“ zámek, který chátral a byl tak pro běžné užívání nebezpečný. Proto bylo rozhodnuto o jeho zboření. Zámek byl vystavěn z cihel a tesaného kamene. Pardubický hejtman tak přišel s návrhem uložení stavebního materiálu pro budoucí využití.¹¹⁵

4.3 Stádo z Mönchhofu

Velkou zátěž pro chov koní v Kladrubech představovalo přihnání čtyřsethlavého stáda z Mönchhofu, malé usedlosti nacházející se na hranici mezi Uhrami a Dolními Rakousy.¹¹⁶ Koně byli přihnáni proto, aby nebyli ukořistěni Turky při jejich vpádu

---

¹¹³NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 10.

¹¹⁴Viz textová příloha I.

¹¹⁵NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 47.

¹¹⁶O hřebčínu v Mönchhofu viz kapitola 2.

do Uher. Tak velké stádo císařských koní by bylo jistě velmi lákavou kořistí. Koně se podařilo zavčas odehnat do bezpečí na sever do kladrubské obory, kde konečně našli útočiště.

Předtím, než stádo do obory dorazilo, musela být uskutečněna určitá opatření, aby byl zajištěn jejich chov. Musely být připojeny nové louky, a tak se mělo vše pečlivě změřit, aby byla zjištěna výše ceny k zaplacení. Tuto činnost zastal pardubický hejtman Fridrich z Wildenštejna. Po dohodě s chlumeckým fořtmistrem¹¹⁷ se z chlumeckého panství ke Kladrubům připojilo 59 lánů 28 jiter a 4 provazce luk¹¹⁸ a od vsi Selmice 6 a $\frac{3}{4}$ lánů luk.¹¹⁹ Vyměřené území se muselo oplotit, k čemuž bylo využito dřevo z tamějších lesů. Přípravy na příchod stáda ale zabraly mnoho času, a tak se kladrubský hřebčinský dohodl s pardubickým hejtmanem na provizorním řešení, které spočívalo v prozatímním pobytu mönchhofského stáda v hradišťském dvoře.¹²⁰

Nadto kladrubská obora nemohla pojmout všechny koně, kteří měli být přihnání. Proto byli přerozděleni do různých usedlostí. Například do velimského dvora bylo na zimu roku 1594 přivedeno 100 koní z mönchhofského stáda. Na jaře ale byli tito koně přihnání na pastviny na pardubické panství. Záležitosti velimského dvora spadaly pod správu poděbradského hejtmana, jenž se zabýval úspornými opatřeními. Mezi jeho návrhy patřilo například skoupení luk za účelem levnější produkce sena. V případě že by do velimského dvora bylo opět přihnáno stohlavé stádo, bylo by tak zajištěno levnější zásobování objemovým krmivem.¹²¹

Před vlastním přihnáním stáda bylo také potřeba zajistit ubytování pro nově příchozí čeledě. Sousední ves Selmice byla proto vysídlena a zdejší chalupy byly využity pro pobyt čeledě z Mönchhofu. V Selmicích také probíhaly stavební práce na výstavbu stájí pro nově příchozí stádo. Mezi těmito stájemi se měl uprostřed nacházet hranatý prostor, stejně jako tomu bylo v Kladrubech. Pro skladování krmiva nebylo potřeba stavět novou stodolu, neboť se v komplexu kladrubského hřebčína nacházely již dvě o dvou mlatech. Dále byla v Selmicích zřízena krčma s pivním i vinným šenkem.¹²²

---

¹¹⁷Lesní správce.

¹¹⁸V převodu na dnešní metrický systém se jedná o 1076,2 ha plochy (Na poč. 17. stol. 1 lán = 18,1 ha, 1 jitro = 2833,37 m², 1 provazec = 944,4558 m² – viz HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 2004, s. 172.)

¹¹⁹V převodu na dnes používaný metrický systém cca 122, 125 ha, viz tamtéž, s. 172.

¹²⁰NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 25.

¹²¹Tamtéž, fol. 29.

¹²²Tamtéž, fol. 52–53.

Původní selmičtí obyvatelé, kteří zde měli své usedlosti po několik desetiletí, se museli podřídit císařskému nařízení a opustit své domovy. Při svých usedlostech měli i pole, která v důsledku svého odchodu nemohli využívat pro svou obživu. Peníze za pozemky a usedlosti jim sice byly vyplaceny, ale tyto prostředky přesto nestačily pro zaopatření celých rodin.

Poskytnutí pozemků pro potřeby kladrubského hřebčína se netýkalo jen selmických poddaných, ale i poddaných chlumeckých a kolínských. V listině adresované císaři Rudolfu II. žádají chudí poddaní, aby jim bylo umožněno aspoň na čas sklízet svá pole, neboť pro ně bylo velice těžké přežít zimu kvůli nedostatku zásob. Svá pole museli opustit, ale nemohli sklídit plodiny, které ještě před svým odchodem nic netušíc vysadili. K žádosti přikládají podrobný seznam obsahující jména poddaných a množství plodin, které vyseli.¹²³

Mönchhofské stádo bylo v době příchodu v poměrně špatném zdravotním stavu. Pobyt stáda v kladrubské oboře činil již od počátku svého pobytu velké obtíže, které se projevovaly především v oblasti zásobování hřebčína. Tak početné stádo představovalo značnou finanční zátěž pro pardubické panství.¹²⁴ Každým rokem, který mönchhofské stádo v kladrubské oboře strávilo, se doufalo v jeho brzký odchod.

Roku 1599 se již stádo z Mönchhofu mohlo odehnat zpět do své domoviny,¹²⁵ kde mu již nehrozilo nebezpečí. Pro kladrubskou oboru to znamenalo řešit otázku, jak dobře naložit s prostory, které se s odchodem stáda uvolnily. Samotné kladrubské stádo totiž nepotřebovalo tak velké množství luk. Pardubický hejtman navrhoval, aby se vzniklé plochy zčásti prodaly. Zbylé pozemky by podle jeho návrhu mohly být využity k pěstování píce.¹²⁶

S odchodem stáda rovněž ubyl personál, který spolu s koňmi odešel zpět do Mönchhofu. Chalupy v Selmicích, které byly tímto personálem obývány, zůstaly opuštěné. Vyvstala tak otázka, jak s těmito budovami naložit. Pardubický hejtman navrhnul, aby byly dvě z nich prodány. Krčma v téže vsi ale měla být zachována pro personál kladrubské obory.¹²⁷

---

¹²³NA, Praha, SM, sign. P 70/25, fol. 44–46.

¹²⁴NA, Praha, SM, sign. P 70/5 I., fol. 12–17: „... Y pokud to Minichhowske stado odtud zase odehnano nebude, a lepsi rzad przi tez oborze, yakz o tom w relaczi nassi ssirzegi dostaweno gest, se nenarzidi, s tiezkem tychz nakladuw a outrat, ubywati, ale gich y przibeywati bude, o cziemz se owsssem w týchż dotyczynych artykulich mlczi.“

¹²⁵NA, Praha, SM, sign. 70/25, fol. 100–102, nejvyšší štolba Klaudio Trivulzio o tom zpravuje Českou komoru.

¹²⁶ Tamtéž, fol. 52–53.

¹²⁷ Tamtéž.

4.4 Vývoj chovu koní v Kladrubech po skončení vlády Rudolfa II.

Od roku 1611, tedy po abdikaci Rudolfa II., se již hřebčín v Kladrubech n. L. netěšil takové pozornosti dvora, jako tomu bylo dřív. Nový český král Matyáš již nesídlil v Praze, ale ve Vídni, a tak se využívalo více služeb císařských hřebčínů, které byly blíže stálé rezidenci panovníka. Tato změna se projevila i v omezení dodávek koní k pražskému dvoru.

Úmrtí Rudolfa II. chod hřebčina v Kladrubech nijak výrazně nezasáhlo. Čas v hřebčínu plynul, jakoby se nic nestalo. Poddaní poslušně sloužili novému panovníkovi. Také Adam ml. z Valdštejna si poznamenává, jak jezdí s králem Matyášem na hony.

Také během Stavovského povstání byly plněny klasické povinnosti např. dvorního štolby. Roku 1619 si přál královský dvorní štolba Ludvík Obernautt prohlédnout všechny hřebčiny, v čemž mu měl být nápomocen Scipio della Grandia, toho času kladrubský hřebčinský. Po své vizitaci měl informovat Českou komoru o stavu jednotlivých hřebčínů.¹²⁸ Postava Scipia della Grandii je též důkazem, že se v průběhu stavovského povstání a po něm nekonaly žádné, nebo alespoň žádné zásadní personální změny v oboru chovu koní.

Stavovské povstání znamenalo pro hřebčín v Kladrubech značné rozšíření, neboť v souvislosti s konfiskací majetku povstalců proti Habsburské monarchii, byli zabaveny i jejich bohaté hřebčiny. V průběhu třicetileté války byla velká spotřeba koní pro vojenské účely, tudíž znamenala i velkou ránu pro chov koní v Kladrubech.¹²⁹

---

¹²⁸LÍVA, Václav (eds.): *Prameny k dějinám třicetileté války: regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze*. Praha 1951, s. 42.

¹²⁹HÁJEK, J.: *Kronika kladrubská I. díl*, s. 89–100.

5 Rudolf II. a koně

Rudolf II. se v chlapeckém věku v souvislosti s dvorskou výchovou učil kromě klasických předmětů, jako byla výuka jazyků, historie apod., i tanci, šermu či jízdě na koni. Umění jízdy na koni bylo nezbytné především z praktických důvodů, protože kůň byl jediným dopravním prostředkem. U panovníka se také předpokládala jeho účast v bitvách. V 16. století se setkáváme s důležitou formou reprezentace v podobě slavnostních vjezdů do měst a rezidencí, kde byl vítán. Dále byl kůň součástí dvorské zábavy, tedy různých jezdeckých her jako jízda ke kroužku, nebo lovu. V mládí se Rudolf II. těchto aktivit aktivně účastnil, ale později se přesunul do role pozorovatele. S přibývajícím věkem se také nechal vozit v kočáře, nebo nosit na nosítkách. Španělská výchova, jíž se mu dostalo, v něm měla nadto zakotvit představu o velikosti španělského dvora. Obrovský vliv španělské výchovy můžeme vidět v jeho zálibě ve sběratelství, kterou se mohl inspirovat u svých strýců Filipa II. (1527–1598), nebo Ferdinanda II. Tyrolského.

Také v souladu s Rudolfovou melancholickou povahou a blízkému vztahu k přírodě lze usuzovat, že se těšil z krásy koní přinejmenším tak, jako z krásy uměleckých děl. Vzhledem k tématu je na místě zmínit jeho zájem o vzácné koně různých barev. U rudolfínského dvora byli nejen koně španělští, ale i neapolští, turečtí, a v jednu chvíli i koně indiští, kteří bohužel brzy uhynuli.¹³⁰ Na základě informací z deníku Adama ml. z Valdštejna dostáváme informace o darech pro Rudolfa II. v podobě vzácných koní. Z toho plyne, proč byly jeho stáje tak různorodé. Císař dostával koně od vyslanců z různých zemí, kteří přišli k císařskému pražskému dvoru. Tímto způsobem se dostali do císařských stájí turečtí nebo indiští koně. Dále obdržel císař koně darem od českých šlechticů. Adam ml. z Valdštejna si 23. září 1602 poznamenává, že císaři daroval koně, jehož jméno je Černín. O tři dny později si opět zaznamenává, že daroval další koně císaři.¹³¹

Koně se k císařskému dvoru nedostávali nejen prostřednictvím darů, ale i aktivním působením vyslanců císaře Rudolfa II. v cizích zemích. U španělského dvora využíval císař služeb především Jana z Khevenhüllera (1537–1606). Na základě obsáhlé korespondence lze snadno vydedukovat, že měl císař o dovoz španělských koní velký zájem.¹³² Další

---

¹³⁰Indiští koně uchvátili Rudolfa II. natolik, že si nechal vytvořit jejich portrét, srov. FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R. – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 83; kůži těchto koní si nechal vypreparovat – viz ULÍČNÝ, Petr a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna*, s. 735.

¹³¹Viz KOLDINSKÁ, M. – MAŤA, P. (eds.): *Deník rudolfínského dvořana*, Praha 1997.

¹³²Viz STIEGLECKER, Maria: Zum Gütertransfer von Spanien an den Kaiserhof. In: EDELMAYER, Friedrich (ed.): *Hispania-Austria 2: die Epoche Philipps II. (1556–1598)*. Wien 1999.

důležitou osobností byl Oghier Ghislain de Busbecq, který působil u francouzského královského dvora a zajišťoval rovněž i dovoz španělských koní k pražskému císařskému dvoru.¹³³

Dále bych chtěla připomenout, že se koně k rudolfínskému dvoru v Praze dostávali na základě vlastního odchovu v císařských dvorních hřebčínách, o čemž bylo pojednáno v předchozí kapitole.

5.1 Dvorní stáje na Pražském hradě

Kapacity pro ustájení koní byly řešeny na Pražském hradě od nepaměti. Panovník potřeboval mít u sebe své koně, a to pro případ jakékoli potřeby spojené s cestováním. Například Vladislav Jagellonský nechal roku 1489 vystavět nové stáje, které byly lokalizovány v prostoru dnešního prvního nádvoří. Další stavební činnost je spojena s císařem Ferdinandem I., který nechal umístit nové stáje do prostoru valu mezi prvním (tzv. Jelením) a druhým příkopem.¹³⁴ Rudolf II. však nechal vystavět velkolepé stáje, nad kterými byl sál, v němž byly umístěny císařské sbírky uměleckých předmětů. Uvádí se, že snad právě proto, že se tento sál nacházel nad stájemi, ve kterých byli chováni převážně španělští koně, dostal přídomek *Španělský*. Výstavby se zhostil dvorní stavitel Ulrico Aostali (1525–1597), který projektoval krásné dvoupatrové stáje.¹³⁵ Tyto stáje byly z architektonického hlediska mimořádné, avšak s tímto koncepčním prvkem se můžeme setkat i na zámku Ambras v Tyrolsku. Od stájí bylo možné projít krytým mostem nad hradním příkopem, v němž bylo chováno množství jelenů a laní.¹³⁶ Systém tajných chodeb na Pražském hradě byl zřízen ve spojitosti s císařovou melancholickou povahou.

Vyslanci z různých zemích, kteří pobývali u dvora Rudolfa II., psali ve svých zprávách o velikosti rudolfínského dvora. Všimli si nejen uměleckých předmětů, ale i krásných zahrad nebo koní z ušlechtilých chovů.¹³⁷ Návštěvníci rudolfínského dvora obdivovali též interiéry stájí, na jejichž výzdobě se podílel například dvorní malíř Joseph Heintz (1564–1609).¹³⁸

---

¹³³ Viz EVANS, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: Myšlení a kultura ve střední Evropě (1576–1612)*. Praha 1997, s. 152.

¹³⁴ ULIČNÝ, Petr a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna*, s. 825–909.

¹³⁵ V současné době je zde galerie.

¹³⁶ Srov. FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 33.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Srov. ZIMMER, Jürgen: *Joseph Heintz der Ältere als Maler*, Heidelberg 1967.

Vzestup významu zemského chovu koní můžeme vidět na základě komparace počtu koní v císařských stájích prvních Habsburků na českém trůně. Za Ferdinanda I. bylo chováno kolem 45 koní a za Maxmiliána II. jich bylo kolem 50–60. K roku 1581 se zvýšil počet koní na 100 a na počátku 17. století jich bylo kolem 290. Z celkového počtu 290 koní bylo 160 koní jízdnic, 100 koní kočárových a 30 koní tzv. *cortaldi* (tj. koně se zastříženými ušima a krátkými ocasy).¹³⁹

5.2 Koně u císařského dvora Rudolfa II. v Praze

Koně sloužili nejen jako dopravní prostředek, ale, jak již bylo v předešlých kapitolách zmíněno a vysvětleno, měly též reprezentativní funkci. U císařského dvora byla celá řada ceremoniálů, jejichž nedílnou součástí byli vzácní koně. V císařských stájích o ně bylo velmi dobře postaráno, o čemž svědčí mnohá svědectví vyslanců z různých zemí, kteří byli ohromeni velkolepostí jízdáren a krásou chovaných zvířat. U rudolfinského dvora sloužila řada odborníků, kteří se věnovali výcviku koní.¹⁴⁰ Sám Rudolf II. si nechával nově příchozí koně předvést v císařské jízdárně.

Dopravu a přepravu císaři zajišťoval jeho nejvyšší štolba. V pramenech Staré manipulace je uložena listina z 29. listopadu 1576, která informuje o zabezpečení cesty Rudolfa II. do Prahy.¹⁴¹ K této cestě byly zajištěny koně s formanskými vozy. K dalším cestám, které císař podnikal, patřily cesty na říšské sněmy, cesty do Vídně, dále odjížděl na lovy do obor nebo pryč z Prahy, aby se vyhnul morové ráně.¹⁴²

Velmi významným ceremoniálem byla například korunovace, svatba, pohřeb či slavnostní vjezd. V rámci těchto událostí se konaly například turnaje a hostiny. Turnaje byly velmi důležitými událostmi u dvora, při kterých předváděli aristokraté své schopnosti jízdy na koni a své bohatství v podobě draze zdobených brnění a postrojů. Císař přikazoval konání turnaje při významných událostech. V souvislosti

---

¹³⁹HOCHEDLINGER, M. – MAŤA, P. – WINKELBAUER, T.: *Verwaltungsgeschichte der Habsburger Monarchie in den Frühen Neuzeit*, s. 237–239.

¹⁴⁰V pramenech je jmenován především cvičitel Pietropaolo – srov. FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R. – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 71.

¹⁴¹NA, Praha, SM, sign. K 1/95-1.

¹⁴²Nejčastěji jezdil na své panství v Brandýse nad Labem nebo do Plzně.

s Rudolfem II. je dobré připomenout, že nechal uspořádat turnaj při své korunovaci v Prešpurku.¹⁴³

Dále Rudolf II. uspořádal turnaj například na počest svatby Kryštofa z Lobkowicz (1549–1609) a Marie z Mollartu roku 1578.¹⁴⁴ Jednalo se o nesmírně významnou událost, která byla uspořádána na Staroměstském náměstí, kde se sešly známé osobnosti ze střední Evropy. Jakým způsobem měl turnaj probíhat, je možné číst například z Fuggerových novin.¹⁴⁵

Ušlechtilí koně byli také součástí smutečních obřadů. Během pohřebního průvodu Maxmiliána II. roku 1576 byli vedeni i koně, kteří reprezentovali jednotlivé země, kterým vládl. Koně na sobě měli deky z aksamitu a zlaté i stříbrné ozdoby. Reprezentační průvod koní, kteří nesli jednotlivé korouhve, zakončil císařský kůň Maxmiliána II., který měl černou deku, na níž byl namalován bílý kříž. Císařský kůň byl veden Petrem Vokem z Rožmberka (1539–1611) a Karlem II. Minsterberským (1545–1617).¹⁴⁶

Koně byli také nepostradatelnou součástí loveckých radovánek. Rudolf II. měl zájem o lov a této aktivitě se věnoval hlavně v mladším věku. S přibývajícím zdravotními problémy se této zábavy nechtěl vzdát, a tak se v pokročilém věku stavěl spíše do role pozorovatele.¹⁴⁷ Při lovu byla využívána i exotická zvířata, například leopard.¹⁴⁸

5.3 Koně v dílech rudolfínských umělců

Rudolf II. se velmi rád obklopoval krásnou přírodou či uměleckými díly. Umělcům, kteří pracovali při jeho dvoře, zadával témata, která měli zvěčnit. Rudolf II. je známý též

---

¹⁴³Josef Janáček poznamenává, že zpráva o události byla šířena tiskem ve formě otevřeného dopisu, kterým vyzývaly dámy statečné rytíře k vysvobození panny, srov. JANÁČEK: Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 2003, s. 195.

¹⁴⁴Tamtéž, s. 195. Rod Mollartů byl velice vážený. Petr z Mollartu například zastával v letech 1599–1603 funkci nejvyššího dvorního štolby.

¹⁴⁵KLARWILL, Viktor: *Fugger-Zeitungen: ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568 1605*. Wien 1923, s. 35–37.

¹⁴⁶BYDŽOVSKÝ Z FLORETÍNA, Marek: *Svět za tři českých králů: Ferdinand, Maxmilián II. Rudolf II.* Praha 1987, s. 174–175.

¹⁴⁷Adam ml. z Valdštejna si do svého deníku k roku 1606 mnohokrát poznamenal, že byl na lovu s jeho císařskou milostí. Zvláště oblíbený byl lov divokých prasat, srov. KOLDINSKÁ, M. – MAŤA, P. (edd.): *Deník rudolfínského dvořana*, Praha 1997.

¹⁴⁸O různých zvířatech a stylu lovu svědčí zprávy vyslanců viz – FUČÍKOVÁ, E. – CHADRABA, R. – ŠPINKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři*, s. 69: „...a leopard, ten se používá při lovech, kam jej císař dává vozit vzadu na koni za jedním ze svých jezdců. Byl tam také bílý havran a červený papoušek, původem snad ze Západní Indie, ta zvířata patří vesměs císaři.“

tím, že si u svých umělců určitá díla objednával, ať už tematicky, nebo jako utvoření kopie jiného díla. Tento tlak na tvůrčí svobodu byl náročný, a ne každý umělec jej vydržel. Na druhou stranu působit jako dvorní malíř u císaře na pražském dvoře bylo velmi prestižním postavením, a tak se většinou umělci přizpůsobili císařovým požadavkům.

Renesance byla silně ovlivněna antikou. Rudolf II. se nechával zpodobňovat jako římský císař. Mezi základní atribut odkazující na antickou tradici patřil především vavřínový věnec. Na známé rytině Aegidia Sadelera (1570–1629) je Rudolf II. zpodobněn na koni. Kůň stojící na zadních nohách nebo v chodu byl symbolickým vyjádřením podmanění si města, území nebo vítězství v bitvě. Uvedená Sadelerova rytina měla hlavně propagační funkci, která představovala Rudolfa II. jako vítěze nad Turky.¹⁴⁹

Dalším významným dílem, které zpodobňuje Rudolfa II. na koni, je bronzová deska alegoricky představující Rudolfa II., jak vede uměny do Prahy.¹⁵⁰

Dalším příkladem zpodobnění císaře Rudolfa II. na koni je bronzová soška z dílny Giovanni da Bologni (1529–1608). Tato soška je věrnou napodobeninou velké jezdecké sochy Cosmy de Medici (1519–1574), kterou je možné spatřit ve Florencii. Do Rudolfínských sbírek se dostala darem od rodiny Medici.¹⁵¹

Věrné příklady toho, jaké koně ve svých stájích Rudolf II. choval, můžeme sledovat z kreseb jeho dvorních malířů. Kupříkladu rané studie koní z dílny Roelanda Saveryho (1576–1639) jsou inspirovány reálnými koňmi z císařských stájí.¹⁵²

---

¹⁴⁹K této rytině a obecně k umění na rudolfínském dvoře viz katalog z výstavy Rudolf II. a Praha – FUČÍKOVÁ, Eliška (eds.): *Rudolf II. a Praha*. [Praha 30. května – 7. září 1997] Praha 1997, s. 111.

¹⁵⁰Viz obrazová příloha obr. 4.

¹⁵¹Viz HÁJEK, J.: *Kronika kladrubska I. díl*, s. 69.

¹⁵²KOTKOVÁ, Olga (ed.): *Roeland Savery: malíř ve službách císaře Rudolfa II.* Praha 2010.

6 Závěr

V textu této bakalářské práce je možné sledovat dynamický vývoj hřebčína v Kladrubech n. L. v době vlády Rudolfa II., který byl vyvoláván rostoucí potřebou ušlechtilých koní u císařského dvora. V závěru bych tedy ráda shrnula, jaký přínos mělo povýšení hřebčína v Kladrubech n. L. na dvorní a jaký vliv měla tato skutečnost na jeho okolí a na zemský chov koní.

Z hlediska povýšení statutu hřebčína v Kladrubech docházelo k jeho zvelebování a zároveň tím narůstala prestiž okolních vesnic. Z těchto důvodů považuji povýšení hřebčína za velmi pozitivní. Dále došlo k omezení moci pardubického hejtmána na základě změny organizační struktury a velkou část kompetencí přebíral místo hejtmána kladrubský hřebčínský.

Naopak negativní důsledek vzniku dvorního hřebčína se projevil například zánikem vesnic Selmice i samotných Kladrub n. L., které musely ustoupit vzrůstajícím potřebám chovu koní. Z pohledu tehdejších pardubických hejtmánů spočíval další problém v přílivu až ¼ výnosu pardubického panství do chodu hřebčína. Na druhou stranu právě tato investice může být brána i jako pozitivní, protože jinak by byly finance ztraceny ve válkách s Turky a takto v podstatě zůstaly v Čechách.

Na příkladu hřebčína v Kladrubech n. L. v rudolfínské době je vidět zájem panovníka o zemský chov koní, což dokazuje například využití koní z tohoto chovu u císařského dvora. Dále je možné pozorovat přetrvávající tradici chovu španělských koní, kteří si po dlouhou dobu drželi statut nejvhodnějších koní pro ceremoniální účely.¹⁵³

Na základě využití kladrubské krajiny k organizovanému chovu koní a zachování samotné tradice výcviku kočárových koní pro královské dvory,¹⁵⁴ byl roku 2019 připsán hřebčín v Kladrubech nad Labem na seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO v pořadí jako 1111. památka. Od roku 2004 se koná významná akce připomínající Rudolfa II., kterou jsou mezinárodní závody koňského spřežení, známé pod názvem Rudolfův pohár.¹⁵⁵

---

¹⁵³Na počátku 17. století se postupně zvyšoval zájem o koně italské na úkor koní španělských.

¹⁵⁴O jednotlivých dvorech viz ZÁLIŠ, Norbert: *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha 1997.

¹⁵⁵GOTTHARDOVÁ, Lenka. Císař Rudolf II. a koně, publikováno 7.11.2012. Dostupné z: www.gotthardova.cz

7 Prameny a literatura

a) Prameny nevydané

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 1564, sign. J 41/1, Povolení udělené císařem Rudolfem II. kovářovi Jiříkovi z Iberlemu provozovat v Praze kovářské řemeslo a léčit koně.

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K 1/95-1, Cesty Habsburků do Čech, jejich ubytování, ubytování dvora, dopravní prostředky 1532–1627.

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K 1/202, Dotaz Ferdinanda I. ke koupi koní.

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 2643, sign. P 70/5, Záležitosti města a panství Pardubice: hospodářské záležitosti panství, účty, zprávy 1565–1642.

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 2643, sign. P 70/25, Kladruby nad Labem, obora a hřebčinec, 1579–1731.

Národní archiv (NA), Stará manipulace, inv. č. 2673, sign. P 100/5 I, Prodej panství Pardubice a Kunětická Hora komoře, urbáře, výtahy účtů, inventáře 1559–1570.

Státní oblastní archiv (SOA) Zámorsk, Velkostatek Pardubice 1494–1952, sign. G 16/28.

b) Prameny vydané

ALIDOSI, Roderico: *Relazione di Germania e della corte di Rodolfo II. imperatore negli anni 1605–1607*, Modena: Tipografia e litografia capelli, 1872. Dostupné z: <https://diglib.uiibk.ac.at/ulbtirol/content/structure/1329680>

BYDŽOVSKÝ Z FLORETÍNA, Marek: *Svět za tři českých králů: Ferdinand, Maxmilián II. Rudolf II.* Praha: Svoboda, 1987.

CAVENDISH, Wilhelm: *Die neuste Lehr–Art.* Nürnberg: Paul Lochner, 1729.

DANIELL BLACKBURNE, Francis Henry – FORSTER, Charles Thornton (ed.): *The life and letters of Ogier Ghiselin de Busbecq.* Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

FUČÍKOVÁ, Eliška – CHADRABA, Rudolf – ŠPINKOVÁ, Eva: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprinchar, Pierre Bergeron, François de Bassompierre.* Praha: Panorama, 1989.

FUGGER, Markus: *Von der Gestütere.* Frankfurt am Main: Feyerabend, 1584. Dostupné z: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11199682?page=1>

GRISONE, Ferderico: *Ordini di cavalcare*. Venezia: Vinzenzo Valgrisi, 1551. Dostupné z: <https://play.google.com/books/reader?id=3Xs8AAAACAAJ&pg=GBS.PA1>

CHANTÉRAC, Audoin de (ed.): *Journal de ma vie: mémoires du maréchal de Bassompierre*, Paris: Société de l'histoire de France, 1870.
Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k200280r.image>

Jednota českých filologů: *Xenofontovy Paměti o Sokratovy*. Praha: Edvard Grégr, 1872.

KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (eds.): *Deník rudolfínského dvořana: Adam ml. z Valdštejna 1603–1633*. Praha: Argo, 1997.

KLARWILL, Viktor: *Fugger-Zeitungen: ungedruckte Briefe and as Haus Fugger aus den Jahren 1568–1605*. Wien: Rikola Verlag, 1923, s. 35–37.

LÍVA, Václav (ed.): *Prameny k dějinám třicetileté války: regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze*. Praha: Naše vojsko, 1951.

c) Literatura

BÍLEK, František: *Kůň starokladrubský*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1925.

BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha: Paseka, 2002.

ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. Století*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1930.

DUŠEK, Jaromír: *Kůň ve službách člověka (středověk)*. Jílové u Prahy: Apros, 1995.

DOBALOVÁ, Sylva: *Zahrady Rudolfa II.: jejich vznik a vývoj*. Praha: Artefactum, 2009.

EBELOVÁ, Ivana – EBEL, Martin: Mezníky kladrubského hřebčína z pohledu archivních pramenů. In: *Ochrana kulturní krajiny: Organizace kulturní krajiny se zvláštním zřetelem k chovu koní. Sborník z mezinárodní konference*. Kladruhy nad Labem 2017, s. 116–142.

EVANS, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: Myšlení a kultura ve střední Evropě (1576–1612)* Praha: Mladá fronta, 1997.

FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (ed.): *Koně v piškotech: Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I*. Olomouc: Muzeum umění, 2017.

FUČÍKOVÁ, Eliška (ed.): *Rudolf II. a Praha*. [Praha 30. května – 7. září 1997] Praha: Správa Pražského hradu, 1997.

GREGOR, Dalibor: *Lipicáni*. Opava: Dalibor Gregor, 2008.

HÁJEK, Jiří: *Kronika kladrubská I. díl*. Bezdědice: Lenka Gotthardová, 2011.

HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II: eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*. Praha: Artefactum, 2002.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany: H+H, 2004.

HOCHEDLINGER, Michael – MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas a kol.: *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Wien: Boehlau Verlag, 2019.

JANÁČEK, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Paseka, 2003.

KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha: Paseka, 2004.

KOTKOVÁ, Olga (ed.): *Roeland Savery: malíř ve službách císaře Rudolfa II*. Praha: Národní galerie, 2010.

LERCHE, František: *Starokladrubský kuň*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1956.

MAREŠOVÁ, Marie: Císařský hřebcín v Kladrubech za vlády Karla VI. In: KUBEŠ, Jiří – PAVLÍČKOVÁ, Radmila (eds.): *Šlechtic mezi realitou a normou*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 193–208.

MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích: 1471–1526*. Praha: Academia, 2002.

MACEK, Josef. Vladyka. In: *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, s. 68–87.

MACHEK, Jiří: *Starokladrubští koně ve světě*. Opava: Foto Gregor, 2019.

MAUR, Eduard: *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1976.

NEDVÍDKOVÁ, Anna: *Udidla v historii a dnes (typy působení)*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2019.

PALIVEC, Viktor: *Heraldická symbolika*. Praha: Genealogická a heraldická společnost, 1978.

PAZDERKOVÁ, Alena: Říše, Rudolf II. a jeho dvůr očima toskánského velvyslance Roderica Alidosiho. In: *Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954.

RŮŽIČKA, Jindřich: Italská cesta Jaroslava z Pernštejna r. 1559. In: *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 4, 1978, s. 153–185.

SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír (eds.): *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. 3. svazek. Praha: Academia, 2002.

SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království českého*. Praha: Argo, 1998.

SIGL, Jíří – VOKOLEK, Vít: Nález mladohradištní keramiky v Semíně, okr. Pardubice. In: *Archeologie Východních Čech*, Supplementum 1, 2014, s. 282–287.

STIEGLECKER, Maria: „Was ich eingethan und erkhaufft, wille ich mit erster gelegenheit überschickhen.“ Zum Gütertransfer von Spanien an den Kaiserhof. In: EDELMAYER, Friedrich (ed.): *Hispania-Austria 2: die Epoche Philipps II. (1556–1598)*. Wien: Boehlau Verlag, 1999.

ŠEBEK, František: *Dějiny města Pardubic I. díl*. Pardubice: Městský národní výbor v Pardubicích ve spolupráci s Krajským muzeem východních Čech, pracovištěm Pardubice a Akademií J. A. Komenského, 1990.

THEISS, Christine: *Ein anonymes Roßarzneibuch aus dem bairisch-böhmischen Sprachraum (frühes 17. Jahrhundert)*. München, 2014. Inaugural-Dissertation. Tierärztlichen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität München.

TRPÁKOVÁ, Ivana – TRPÁK, Pavel: Proměna polabské krajiny národního hřebčína Kladruby nad Labem ve světle starých map a archivních podkladů. In: *Historická geografie*. 2009, 35/1, s. 201.

ULIČNÝ, Petr a kol: *Architektura Albrechta z Valdštejna: italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635*. Praha: NLN, 2017.

VON ERDELYI, Michael: *Beschreibung der einzelnen Gestüte des österreichischen Kaiserstaates, nebst Bemerkungen über Hornviehzucht, Schafzucht und Ökonomie*. Wien: Carl Gerold, 1827.

VOREL, Petr: Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století. In: VOREL, Petr (eds.): *Pernštejnové v českých dějinách*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1995.

VOREL, Petr: *Dějiny města Přelouče I. díl*. Přelouč: Městský úřad, 1999.

ZÁLIŠ, Norbert: *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha: Didot, 1997.

ZÁLIŠ, Norbert: Jezdecký balet Leopolda I. Poznámky k dějinám jezdeckého umění ve vztahu k dvorskému jezdectví. In: FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (ed.): *Koně v piškotech: Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.* Olomouc: Muzeum umění, 2017, s. 62–66.

ZÁMEČNÍK, Roman – NOVÁK, Zdeněk: Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem. In: *Zprávy památkové péče*, 79/1, 2019, s. 28–40.

ZAVORAL, Tomáš: Zajímavé nálezy (nejen) zlomků pozdně středověkých kachlů z Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem. In: *Praehistorica*, 33/1-2, 2016, s. 461–477.

ZIMMER, Jürgen: *Joseph Heintz der Ältere als Maler*. Heidelberg: Universität zu Heidelberg, 1967.

8 Seznam internetových zdrojů

Mapy Google, Odkaz na webový prohlížeč: <https://www.google.com/maps>

Webové stránky Ing. Lenky Gotthardové, CSc.

Odkaz na webový prohlížeč: www.gotthardova.cz

Webové stránky Zemského hřebčince v Písku. Odkaz na webový prohlížeč:

<https://www.zemskyhrebcecpisek.cz/historie-hrebce>

DE VRIES, Adrian: Rudolph II. introducing the Liberal Arts to Bohemia. In: Web gallery of Art. [cit. 19. května 2021]

Odkaz na webový prohlížeč: <https://www.wga.hu/frames-e.html?html/v/vries/index.html>

Panství pardubické 1688. Faksimile mapy Jiřího Matouše Vischera, text: Karel Kuchař, Praha – Pardubice 1948. [cit. 19. května 2021].

Odkaz na webový prohlížeč: <https://nla.gov.au/nla.obj-232722585/view>

SADELER, Aegidius: Rudolf II. zu Pferd. In: Sammlungen Online, H/I/42/19, [cit. 19. května 2021].

Odkaz na webový prohlížeč: <https://www.albertina.at/Sammlungenonline>

9 Seznam obrázků:

Obrázek 1: Císařské dvorní hřebčiny 18

Obrázek 2: Císařské vojenské hřebčiny 21

10 Seznam příloh

Obrazová příloha

Obrázek 1: Detail na mapě pardubického panství od G. M. Vischera zhotovené roku 1688

Obrázek 2: Veduta císařského dvorního hřebčína od G. M. Vischera z roku 1688

Obrázek 3: Jezdecká rytina Rudolfa II., Aegidius Sadeler, kolem roku 1600

Obrázek 4: Rudolf II. vede uměny do Prahy, Adrian de Vries, 1609

Textová příloha

Textová příloha I: Tabulka 1–3: Náklady na kladrubskou oboru v letech 1579–1582

Textová příloha II: Seznam představitelů nejvyššího dvorního štolby za Rudolfa II.

Textová příloha III: Opis listiny Rudolfa II. o personálních záležitostech hřebčína v Kladrubech n. L.

Obrazová příloha

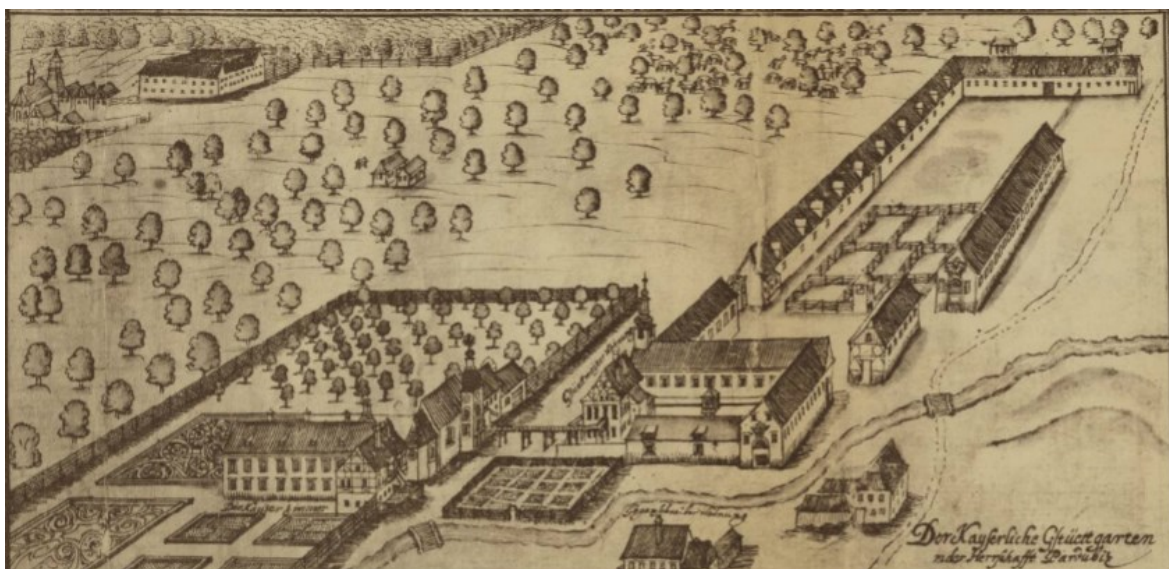

Obrázek 1: Detail na mapě pardubického panství od G. M. Vischera zhotovené roku 1688

Na obrázku pod názvem Gestüttgarten (tj. obora) je možné vidět zděné stáje (vlevo) a obydlí hřebčinského (vpravo)

Panství pardubické 1688. Faksimile mapy Jiřího Matouše Vischera, text: Karel Kuchař, Praha – Pardubice 1948. [cit. 19. května 2021].

Odkaz na webový prohlížeč: <http://nla.gov.au/nla.obj-232722366/view>

Obrázek 2: Veduta císařského dvorního hřebčína od G. M. Vischera z roku 1688

Veduta je součástí mapy pardubického panství

Panství pardubické 1688. Faksimile mapy Jiřího Matouše Vischera, text: Karel Kuchař, Praha – Pardubice 1948. [cit. 19. května 2021]. Odkaz na webový prohlížeč: <https://nla.gov.au/nla.obj-232722585/view>

Obrázek 3: Jezdecká rytina Rudolfa II., Aegidius Sadeler, kolem roku 1600

Aegidius Sadeler vytvořil tuto rytinu podle předlohy Adriana de Vries

Odkaz na webový prohlížeč:

[https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=\[H/I/42/19\]&showtype=record#/query/b55af062-346f-4af6-9d13-81e2d1d7c885](https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=[H/I/42/19]&showtype=record#/query/b55af062-346f-4af6-9d13-81e2d1d7c885)

Obrázek 4: Rudolf II. vede umění do Prahy, Adrian de Vries, 1609

Bronzová alegorie prezentující Rudolfa II. jako mecenáše umění.

Odkaz na webový prohlížeč: <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/v/vries/index.html>

Textová příloha I

Tabulka 1: Náklady na kladrubskou oboru r. 1580–1581 (NA, SM, P 70-5/I, fol. 35)

Náklad	Suma (uvedeno v kopách českých grošů)
Nadenikuom	69,4
Zednikuom a skalnikuom	16
Za wapno a odffur	55,5
Tesarzuom	83,4
Za czyhly a odffury	86,6
Od ffurowanij pisku a ginych potrzeb	38,8
Magarzuom	0,02
Za ssindel prkna a hrzebiky	49
Kowarzuom y wsseliyakym rremeslnikuom a za potreby rozliczne	45,8
Rezaczy sekaniny	7,2
Posluom	0,3
Wydanij wlachuom	428,5
Suma celkem	880,52

Tabulka 2: Náklady na kladrubskou oboru r. 1581–1582 (NA, SM, P 70-5/I, fol. 54, 55)

Náklad	Suma (uvedeno v kopách českých grošů)
Nadenikum od wybiranij zemie z gruntffosstuow przy nowem stawenij a gineho rozliczneho dyla také odhlidanij hrzybat pomahanij a wapna karbowanig, za seno y od mlaczenij	82,3
Tesarzum	13,7
Za ssindel prkna a hrzebiky	5,5
Odffur pisku a wsselygakeho drzywi k staweni	14,8
Wsseligakym rzemeslnikum	45,5
Od rzezanij sekaniny	8,6
Truhlarzy z Chlumcze	304
Sklenarzowy odtudz (též z Chlumce)	151
Zameczniku z Pardubicz	240
Zahumci	4,4
Kameniku	31,5
Suma celkem	901,3

Tabulka 3: Náklady na kladrubskou oboru r. 1582 (NA, SM, P 70/5 I, fol. 67)

Náklad	Suma (uvedeno v kopách českých grošů)
Nadenikum przy dilych a stawny w oborze a gineho dila nadeniho	17,3
Tesarzum od rozlyczneho dila	30,8
Za wapno a odffur gehu	5,9
Od ffur pisku, drzywi, prken, ssynde, y ginch potrzeb k stawenij	10,1
Za ssyndel prkna a hrzebiky y za sstuk k massanij tych hrzebikuw	12,6
Kowarzum hrnczirzum y ginym rzemeslnikum za rozliczna potreby	21,2
Od klyzenij sena wotaw na lukach a swazienij gehu na stage	132,3
Od ffur sena pro hrzibata a klisny ze dworuw y odginud kupowaneho	0,8
Od moczenij na rybnicze Bohdaneczskem setij a zawlazienij téhož obily y také pleti, owsa shrabanij a swazienij a obily do obory swazienij	29,7
Poslum w potrzebach wyslanych	0,3
Za luog a swiczky do masstaly tez y za mast hojenij konij	7,3
Od rzezanij gelenuw	0,75
Suma celkem	26

Textová příloha II

Seznam představitelů úřadu nejvyššího dvorního štolby za Rudolfa II.

Klaudio Trivulzio	1576–1591
Octavio Spinola	1591–1592
Albrecht z Fürtenberka	1592–1599
Petr Mollart	1599–1600
Adam ml. z Valdštejna	1606–1611
Maxmilián ze Salmu	1611–1612

Textová příloha III

NA, Praha, RG, inv. č. 99:

fol. 54v

Rudolffen Braitenpachs

Gestütmaisters zu Parduwicz und seiner untergebenen Personenbesoldung betr.

Rudolff etc

Wohlgeboren gestreng ernvest liebe getreue. Wir geben euch im gnaden zuvernemen, das wirs bey dem gestüet zu Kladrub in grossen türgarten bey Parduwitz nachvolgend gestalt gehalten haben wöllen.

Als erstlich haben wir Rudolffen Braittenbachs mit monatlichen achtzehen gulden reinisch besoldung als ainen gstuettmaister daselbst gnedigst angenommen und ime zwen beschellknecht, jeden mit monatlichen sechs gulden und noch ainen gestuetthüetter mit vier gulden monatlicher besoldung zue-

fol. 55r

-zuordnen unnd inen solche besoldung durch den hauptman zu Barduwicz zuraichen, auch noch uber dis gnadigist zugelassen unnd bewilligst. Weil sy etwas weit von leuten gesessen, und damit sy ir narung unb soviel besser haben, auch beim thürgarten, desto vleissiger bleiben, das der gstüetmaister sechs, die zwen knecht und der hirt, jeder ain kue halten mügen, doch dieselben umb ir gelt er erkhauffen sollen.

Dan das auch den knechten, doch allein im winnter zur striglung der Bchellroß, jedem ein wochen ain pfundt kerzen gegeben werde.

Verrer so solllen durch gedachten hauptman zu Barduwicz angeregtem Gestüetmaister die schlüssel zu den zimmern daselbst, damit er dieselben rein halten und zuderzeit zu unserer ankunfft eröffnen khünn, samt anderen sachen im thiergarten so ime derzue geben, neben ainem inventari zuegestellt werden.

So wellen wir auch, das merrermelter hauptman zu Barduwicz die strassen durch den tiergarten alßbald und *in continenti* abschaffe, und den thuerhüettern daselbst mit ernst angebunden werde, das sy ausser derer personen so alda zuthun haben, als da fürnemblich seindt, unser obrister stalmaister, jägermaister, der hauptman, forstmaister und andere, so dem gstüetmaister in seiner instruktion sonderbar angeleibt ineinander durchlassen.

fol. 55v

Den Kretschen oder wirtshaus khünen wir alda nit gedulden sondern wellen, das der wirt sambt seinem gesindt mit dem fürderlichisten abgeschafft werde.

Der mayr samt dessen viech und personen, mag bey andern unnsern mayrhöfen zu nutz underbracht und sol der mayrhof zu andern unsern notturfften frey gelassen werden. Nach verrichten an pau sollen die akher ungeäkhert und zu wisen gelassen werden, damit die follon, so von den stütten abgesondert, ir waitt haben mögen.

Item so sollen die futterung auf die Bscheller sambt andern notwendigen sachen zu aufhelffung der stutten und follon, wan die erkhranken auß unserer herrschaft Parduwitz gegen des gstüetmaisters certification dargegeben werden.

Unnd wan die zeit zum mayen der wißmat verhanden, so solle vilgemelter hauptman nit allain di Mder bestellen, sonder auch inen die bezallung thun, damit das heu zu notturfft des gestüets in die städl geschlagen und windters zeiten davon erhalten werde.

Dan so haben wir dem gestüetmaister ain wagen samt dem geschier unnd zuegehörung von denen so zuvor im tirgarten verhanden, darauf er sein unnd des gstüets heu und andern

fol. 56r

notturfften füren müge, mit gnaden baiwilligt, werdet derhalben verordnung zu thun wissen, damit ime darselb erfolge.

Beschließlich, nachdem die herrschafft Chlumecz zu negst dabay gelegen, so wellet bey dem hauptman daselbst vorordnen, da er auf des gstüetmaisters begern, und gegen seiner gefertigten bekhndtnus zu underhaltung des gstüets genug sambt stro und gehäkh, neben andern fürfallenden nottürften dargebe, und ime alle güte hülff und baystandt laiste.

Im fall aber uber dis alles, noch verer etwas, es sey im wenigsten oder maisten vonnöten, wäre solle solches alles durch den hauptman gleichsfals dargegebn werden, doch er hauhauptman auch sein sonderlich aufmerkhen haben, im fall hierin seinem erachten nach etwas zu unserm nachtl gehandelt wurde, das er solches jederzeit unserm obristen stalmaistr zu gebürlichen ainsehen berichte.

Und ist darauf unser gnediger bevelich an euch zu wöllet in obgemelten puncten allen von unserentwegen die notdurfft alßbald verordnen, auch ernstlich darob sein, damit demselben in ainem und anderm. gewißlich nachgelebt, und darwider nit gehandelt werde. Daran beschicht etc.

Geben auf unserm küniglichen schlos Prag den vierter tag Aprilis anno etc neunundsibenzig.